

Ústí nad Labem

**Poklady německojazyčné
vlastivědy města**

Aussig an der Elbe

**Schätze der deutschsprachigen
Heimatkunde der Stadt**

Karel Prošek

Ústí nad Labem

Poklady německojazyčné vlastivědy města

Aussig - historisch-topografisches Gemälde der Stadt und ihrer Umgebung
(Julius Ernst Födisch, 1873)

Der politische Bezirk Aussig - eine Heimatkunde für Haus und Schule
(Konrad Moißl, 1887)

Topographie des Königreichs Böhmen, Leitmeritzer Kreis
(Jaroslaus Schaller, 1787)

Böhmen - Leitmeritzer Kreis
(Johann Gottfried Sommer, 1833)

Geschichte der königlichen Freistadt Aussig
(Friedrich Sonnewend, 1844)

Nakladatelství: Prošek Karel - Severočeská vlastivěda

Transkripce, překlad a copyright

© Karel Prošek

Autor obálky a perokreseb hradu Střekova

© Josef Bilohlávek

Proboštov, říjen 2023

Náklad / Auflage: 130 ks

ISBN 978-80-908489-1-7

Obsahový rejstřík

Úvod	13
Německá historická vlastivěda Ústí n. L.	14
Julius Ernst Födisch (1873): Ústí - historicko-topografický obrázek města a jeho okolí	18
Konrad Moißl (1887): Okres Ústí a okolí - zvyky, obyčeje, pověry	176
Konrad Moißl (1887): Okres Ústí a okolí - slavní ústečtí rodáci	212
Jaroslav Schaller (1787): Topografie království českého, Ústí nad Labem	254
Gottfried Sommer (1833): Čechy, Litoměřický okres, Ústí nad Labem	266
Friedrich Sonnewend (1844): Ukázka z Dějin královského svobodného města Ústí	270
Obrazová příloha	276

**Kniha vychází za podpory
Česko-německého
fondu budoucnosti.**

**Herausgegeben mit freundlicher
Unterstützung
des Deutsch-Tschechischen
Zukunftsfonds.**

**Kniha je věnována na památku mé
milované maminky a dalších přímých i
nepřímých obětí čínského viru v letech
2020 - 2022.**

LIBUŠE PROŠKOVÁ
***6.4.1955 †6.2.2021**

VERLAG: VON CARL PIETZNER, AUSSIG.

Gruss
aus **AUSSIG**

J. 8/4 1894

Liebe Frau Fleming

Leider kann meine Mann fast Abend
 nicht mitgehen, so früh sie
 nach Hause müde. Ganz liebe
 Grüße von Lieb zu Lieb
 Th. & B.

Karel Prošek (4. 5. 1979) - autor knihy, transkripce a překladu

Pocházím z česko-německé rodiny. O historii se zajímám od malička. Svou pozornost věnuji hlavně staré německy psané regionální historii, která po roce 1945 upadla v zapomnění. Tisíciletá práce českých Němců viditelná v pohraničí na každém kroku byla z českého povědomí systematicky vymazána a za komunistického režimu záměrně barbarsky ničena. Svým sbíráním starých německých knih (před rokem 1918) o naší regionální historii, jejich transkripcí a překládáním do češtiny se snažím tento zapomenutý poklad připomenout široké veřejnosti. Ústí nad Labem mám rád a je mi líto, jak hodně bylo tomuto městu ve 20. století ublíženo. Je na něm velmi znát ztráta historické paměti způsobená nacistickým běsněním, druhou světovou válkou, vyhnáním německy mluvícího obyvatelstva a desetiletými komunistické diktatury. Do Ústí jsem rád jezdil za babičkou Marií a dědou Karlem Martinů do Předlic, v Ústí jsem navštěvoval střední školu, chodil do tanečních, často navštěvoval s rodiči a prarodiči zoo, obchodní dům Labe, Větruši a jiné kouty města. Mám na Ústí krásné vzpomínky.

Hodně mě ovlivnila má německá prababička Antonie Berta Schindler. Návštěvy u ní byly v dobách komunismu vítaným únikem do starých dobrých časů rakouské monarchie. Můj děda Karel Prošek mě naučil číst novogotické lomené písmo (lidově švabach). Vyprávěl mi také občas o tom, jaké to bylo na Ústecku za první republiky, za války a po ní. Mé knihy mají za cíl připomenout slavnější minulost našeho kraje a jeho základy, na kterých je možné a nutné opět stavět. Jsou reakcí na dlouhodobý úpadek a ničení našeho kraje v minulých desetiletích. Nikdy nezapomenu na tu všudypřítomnou šed', špínu, oprýskané fasády, vybydlené domy, boření celých vesnic, ulic, kostelů a památek na Ústecku. I když se situace po roce 1989 významnou měrou zlepšila, je ten úpadek v pohraničí stále vidět na každém kroku. Okresy a kraje, které před 1. světovou válkou patřily k nejbohatším a nejvýstavnějším, jsou dnes nejchudší a nejzanedbanější z celé ČR.

Předkládaná kniha je mou pátou knihou (1. Kronika města Chabařovice, 2. Církevní dějiny Chabařovic, 3. Horní město Krupka ve starých pramenech, 4. 600 let Šejnova / Bohosudova). Knihy vydávám vždy v obou zemských jazycích Království českého, tedy češtině a němčině. Knihy jsou edicí starých německých textů s doslovným překladem do češtiny. Na rozdíl od mnoha historiků nic nepohodlného nevynechávám, texty neupravuji k obrazu svému. Podávám vždy skutečnosti tak, jak je viděli autoři minulých staletí, což je pro čtenáře myslím velmi zajímavé. Mé knihy jsou skromným příspěvkem k zachování kultury českých Němců v České republice. Mohou být využívány také pro výuku němčiny.

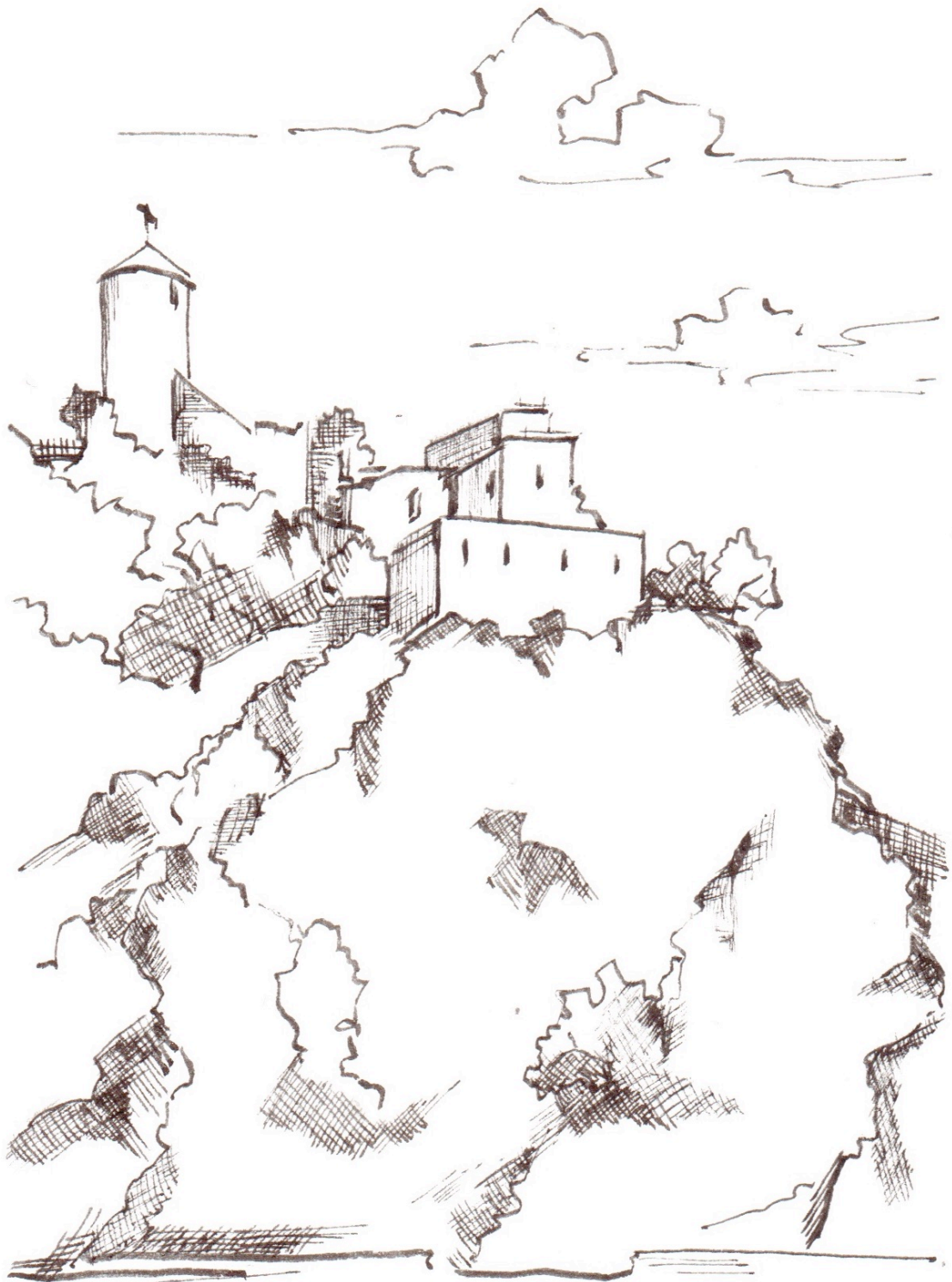
Josef Bilohlávek (11. 11. 1974) - autor perokreseb hradu Střekova

Josef Bilohlávek vytvořil u příležitosti vydání knihy o Ústí nad Labem romantické perokresby hradu Střekova s řekou Labe, neboť jsou to nejvýznamnější symboly města.

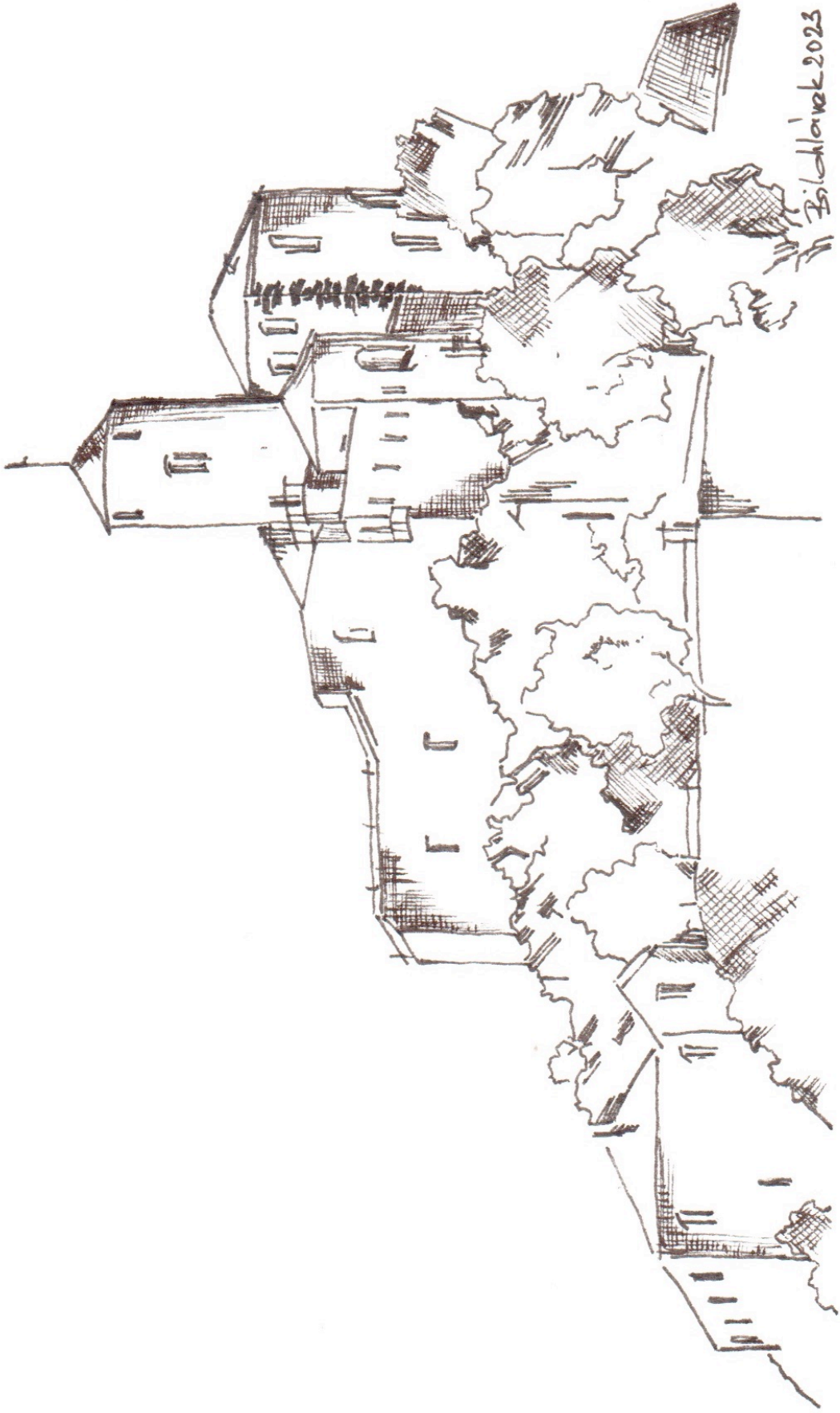
Snaze výtvarně zachytit prostředí i náladu krajiny, která ho obklopuje, se začal Josef Bilohlávek věnovat v období první poloviny devadesátých let. Povahově i technickým zpracováním svého díla autor souzní především s malbou holandských a italských mistrů konce 17. století. Nálada, která na nás z jeho obrazů dýchá, jakožto i jím vybírané motivy a volby světelných scén jsou pocitově a výrazem blízké s krajinářem severních Čech 19. století Ernstem Gustavem Doerellem, žákem významného romantika Maxe Haushoffera. Doerell, zachycující proměnu severočeské krajiny v bouřlivém rozvoji poklidné krajiny na průmyslové srdce Čech, je jedním z Bilohlávkových oblíbených vzorů. Doerell byl shodem okolností také ilustrátorem zde prezentované knihy z roku 1873.

Josef Bilohlávek svým osobitým zpracováním námětů vychází především z krajiny Krušných hor a Českého Středohoří, kde by se dalo jeho dílo zařadit do proudu českého pozdně romantického krajinářství. Styl obrazů, technika a náměty doposud jím namalovaných obrazů se téměř všechny točí především kolem snahy zachytit místa v krajině, která ho obklopují a náladu, která z nich vychází. Některé obrazy dávají lehounce nahlédnout do introvertní duše autora. Jedním z častých motivů je hra světla a stínu v krajině, která je bohatou studnicí inspirace pro autora. Ten využívá této nabídky v nekonečně nevyčerpatelných motivech.

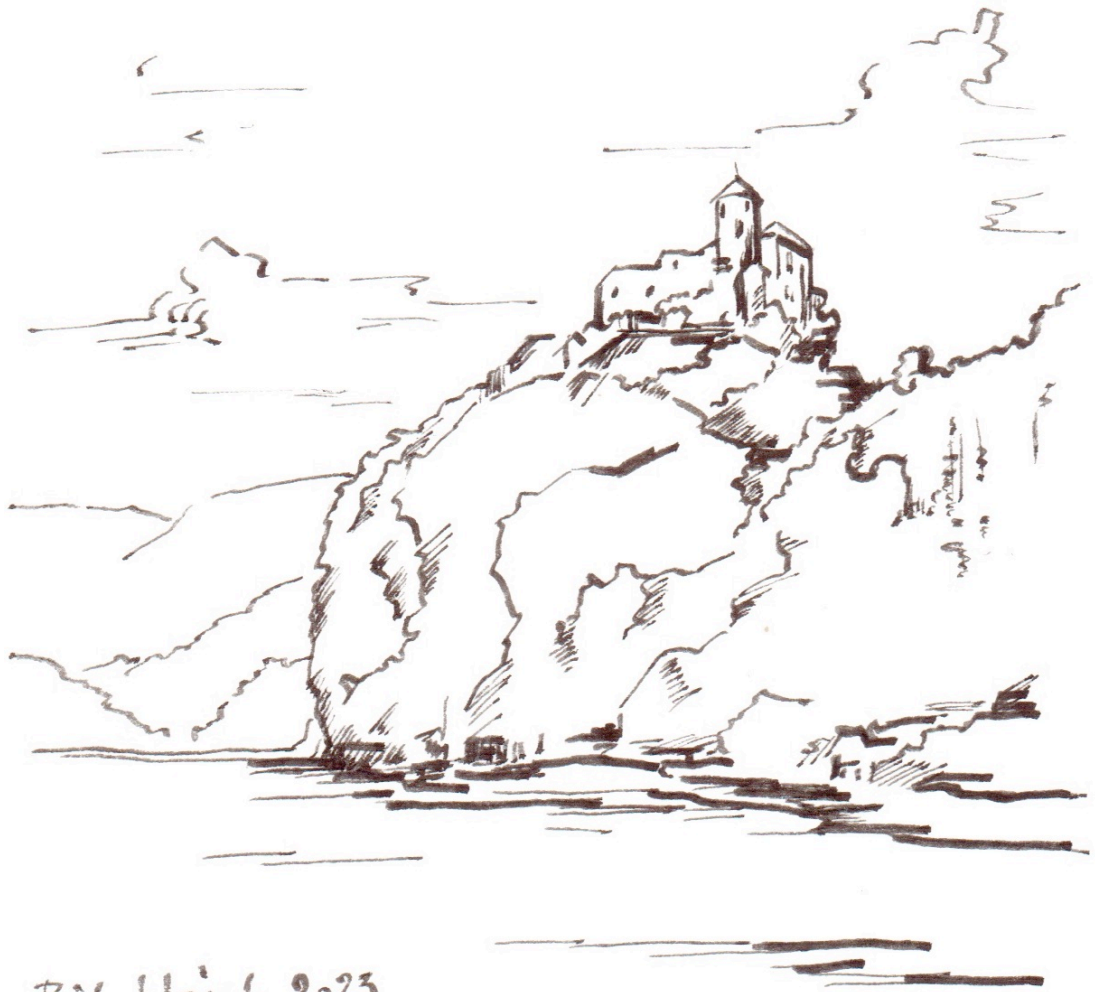
Krajinná tvorba je základní cesta, kterou se autor při své práci ubírá, protože si uvědomuje krásu přírody a mohutnost hmot, poezii tvarů a jejich vzájemných vztahů. Zmíněné motivy krajiny ale nejsou jediným tématem autora, dokazují to i díla ryze figurálního zaměření. V těch se snaží zachytit nejen reálnou podobu scény, ale má snahu vyjádřit pomocí hry světla a stínů pocit, který téma v divákovi zanechává. V období své tvorby zatím neměl důvod nastoupenou cestu nijak korigovat, sám není nakloněn přílišným změnám rukopisu, ani výtvarného názoru. Josef Bilohlávek není dokumentátor, ani objevitel. Je tichým pozorovatelem krajiny, kterou je lidem dáno procházet a on jim ukazuje, co by třeba mohli přehlédnout. Josef Bilohlávek se narodil v roce 1974 v Krupce u Teplic v Čechách. Svým elánem a zdánlivě nevyčerpatelnou studnicí energie, se kterou zvládá široký záběr činností a zájem o mnoho nejen kulturních oborů z něj dělá skutečně renezančního člověka.

Zilbärck 2023

Bilchlovek 2023

Bilborek 2023

Úvod

První a hlavní část této knihy, která se Vám dostává do rukou, tvoří transkripce a doslovný překlad historicky první vlastivědy Ústecka od Julia Ernsta Födische vydané v roce 1873 pod názvem Aussig: Historisch-topografisches Gemälde der Stadt und ihrer Umgebung (Ústí: historicko-topografický obrázek města a jeho okolí). Vlevo je vždy transkripce původního německého textu psaného původně novogotickým lomeným písmem, vpravo pak jeho doslovný překlad do češtiny. Födischova vlastivěda je zajímavá mimo jiné tím, že ilustrace pro ni vytvořil proslulý malíř Ernst Gustav Doerell. Kromě dějin města kniha obsahuje také ústecké pověsti a jiné zajímavosti.

Dalším těžištěm celé této publikace je transkripce a překlad velmi hodnotných částí vlastivědy od Konrada Moißla z roku 1887. Pravým klenotem je popis tehdejších zvyků, obyčejů a pověr z Ústí nad Labem a okolí. Zároveň jsem přeložil také informace o slavných rodácích z Ústí a okolí, na které byli tehdejší obyvatelé města pyšní. Jsou to osobnosti, na které se již dávno zapomnělo a nikdo si je nepřipomíná. Rád bych svou knihou přispěl k částečnému obnovení historické paměti města Ústí nad Labem.

Po překladu nejvýznamnějších částí Moißlovi vlastivědy následují ještě malé ochutnávky z nejstarších a velmi významných německojazyčných zdrojů, které pojednávají o nejstarší historii a vlastivědě města Ústí:

- Topografie Království českého - Litoměřický okres (Topographie des Königreichs Böhmen - Leitmeritzer Kreis) od Jaroslava Schallera z roku 1787.
- Čechy. Litoměřický okres (Böhmen. Leitmeritzer Kreis) od Johanna Gottfrieda Sommera z roku 1833.
- Dějiny královského svobodného města Ústí (Geschichte der königlichen Freistadt Aussig) od Friedricha Sonnewenda z roku 1844, což byla historicky první vydaná volně prodejná kniha pojednávající o dějinách města Ústí nad Labem. Opravdový klenot sepsaný velmi pracně ze starých kronik a listin. Zdroj a výchozí bod všech následujících knih o městě.

Závěr knihy tvoří obrazová příloha starých pohlednic, které nám ukazují zašlou slávu a prosperitu města Ústí nad Labem za dob Rakouska-Uherska. Od začátku první světové války po rok 1989 to šlo s městem už jen z kopce. Na Ústí nad Labem jsou zřetelně vidět neblahé následky všech diktatur 20. století. Z centra města zbylo jen torzo, z dříve výstavních čtvrtí a samostatných městeček (např. Předlice) jsou dnes vyloučené lokality. Po roce 1989 sice přišla léta postupné pomalé obnovy a rozvoje se snahou navázat na lepší časy, ale prznění města nevhodnými zásahy a bouráním historicky cenných staveb, nevkusem, stejně jako úpadek mnoha městských čtvrtí pokračuje dodnes. Konec tohoto úpadku se zdá být i 78 let po válce a 34 let od sametové revoluce v nedohlednu. Jednou to však opět možná bude město, o kterém český prezident nebude říkat, že „je to nejošklivější krajské město České republiky, které vypadá jako pět let po válce“ (dne 5.10.2017). Takovému prezidentovi bych odvětil, že když tu byl dne 17.6.1901 na návštěvě náš císař Franz Josef, bylo to ještě hezké, na svou dobu bohaté a prosperující město. Kdo za ten úpadek tedy asi může? Minulost již nezměníme, můžeme však měnit budoucnost. Jsem přesvědčen o tom, že díky své geografické poloze, krásám okolní přírody a bohatství zděděném z minulosti má město Ústí obrovský potenciál rozvoje do budoucna.

Německá historická vlastivěda v Ústí n. L. do roku 1918

V této části knihy se dozvíte bližší informace o českých Němcích (Födisch, Sonnewend, Moišl) a německy píšících autorech (Jaroslav Schaller), jejichž texty jsou v této publikaci obsaženy.

Osobností, která podstatně zasáhla do vývoje historické vlastivědy na Ústecku, byl **Julius Ernst Födisch**. Transkripce a překlad jeho knihy z roku 1873 tvoří hlavní část této publikace.

Födisch se narodil 20. října 1840 v Petrohradu u Podbořan (Petersburg bei Podersam), byl profesorem na učitelském ústavu v Litoměřicích, kde 13. února 1877 zemřel. Zajímal se o archeologické nálezy z údolí Labe a patří k nejstarším archeologům v severozápadních Čechách. Z dějin Ústecka publikoval menší práci věnovanou historii ústeckých střelců v roce 1874. Jeho nejvýznamnější práce vznikla v roce 1873, kdy na popud ústeckého starosty Antona Strohschneidera a okresního hejtmana F. Müllera sepsal první vlastivědu Ústecka - „Aussig: Historisch-topografisches Gemälde der Stadt und ihrer Umgebung“. Je to kniha, jejíž transkripce a překlad je těžištěm této publikace.

Jeho práce byla rozdělena do čtyř kapitol. Dějinám města se věnoval v první kapitole, ve druhé kapitole se věnoval popisu města. Ve třetí kapitole se alespoň stručně zmínil o 40 významnějších obcích Ústecka, závěrečná nejkratší kapitola byla věnována pověstem z Ústecka. Autor pracoval přímo s prameny, s listinným materiálem ústeckého a litoměřického archivu. Určitým vzorem mu byly dějiny Litoměřic z roku 1870 od Julia Lipperta. Autor se dokázal kriticky postavit k některým starším, tradovaným informacím. Zároveň odsuzoval brutální fanatismus a nesnášenlivost husitů v dějinách severozápadních Čech, jakož i čechizaci Ústí po roce 1426. Jeho názor vycházel ze znalosti listinného materiálu v ústeckém archivu, kdy se po roce 1426 objevují častěji listiny a texty české než německé. Tento argument svědčí o větším významu češtiny, ale není možné z něj přímo usuzovat na národnostní složení obyvatelstva města.

Födischův názor se udržel nejen prakticky u všech německých vlastivědců, ale i u českých publicistů a vlastivědců, kteří chápali husitství především jako české nacionální hnutí. Práce je také zajímavá tím, že se na jejím provedení podílel jako autor ilustrací ústecký malíř Ernst Gustav Doerell.

Přehled literárního díla Julia Ernsta Födische je vzhledem k tomu, že se dožil pouhých 37 let, úctyhodný:

- Sagen aus Petersburg und Umgegend, in: MVGDB 4, 1866, s. 120–123;
- Die Steinwälle Böhmens, in: Mitteilungen der kaiserl. königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale 13, 1868, s. 74–78;
- Gemälde von Prag und dessen Umgebungen: Topographisch geschildert und historisch erläutert..., 1869;
- Leitmeritz. Ein historisch-topographisch-statistischer Führer durch die Stadt und deren Umgebung, 1871;
- Neue archäologische Funde in Böhmen, in: Mitteilungen der kaiserl. königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale 16, 1871, s. 193;
- Die alten Wallbauten Böhmens, in: MVGDB 10, 1872, s. 186–203;
- Aussig: Historisch-topographisches Gemälde der Stadt und ihrer Umgebung, 1873;
- Die deutschen Stämme in Böhmen, 1873; Beiträge zur archäologischen Fundchronik Böhmens, in: Mitteilungen der kaiserl. königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale 19, 1874, s. 151–152;
- Der Steinwall am Berge Hradiz bei Cernosek in Böhmen, in: tamtéž, s. 152; Archäologische Funde im Elbethale, in: MVGDB 12, 1874, s. 233–236; Heimatkunde für deutsche Volksschulen in Böhmen, Leipzig 1875;
- Geographie des Königreiches Böhmen, Leipzig 1875;
- Geschichte Böhmens in Biographien und Kulturbildern, Leipzig 1875.

Nejstarší dějepisné informace o městě Ústí n. L. lze nalézt v „Topographie des Königreiches Böhmen“ od **Jaroslava Schallera** z roku 1787. V roce 1833 na něj navázal **J. G. Sommer** svým podrobným topografickým popisem Čech. V díle věnovaném tehdejšímu Litoměřickému kraji je u popisu Ústí n. L. i stručná informace historická.

Pro rozvoj historického vědomí a povědomí obyvatelstva Ústí n. L. měly velký význam různé rodinné, obecní, školní nebo farní kroniky a pamětní knihy. Do roku 1835 se neoficiální vedení pamětních knih a kronik pod vlivem romantismu v literatuře stalo záležitostí širokého zájmu veřejnosti. Na tuto situaci se pokusil reagovat nejvyšší český purkrabí Karel Chotek. Dle bavorského vzoru z roku 1829 se rozhodl učinit z kronik úřední dokument. Nařízení pro Čechy bylo vydáno 31. srpna 1835 a platilo pro všechna města, městyse, pro všechny obce, světské i duchovní vrchnosti, v nichž měly být založeny a vedeny pamětní knihy (kroniky), a to s účinností od 1. ledna 1836. Ve čtrnácti bodech se podrobně rozebíraly technické podrobnosti spojené s vedením pamětní knihy obce. Jazykově bylo nutno vést pamětní knihu obce buď v jazyce německém nebo latinském. Toto jazykové opatření vedlo k odporu k vedení kronik v jazykově českých oblastech, kde poměrně často docházelo k tomu, že pokud byla

obecní kronika vůbec vedena, byla vedena česky. Německojazyčné obce v Čechách naopak poměrně rychle a bez problémů ve druhé polovině třicátých let 19. století tyto kroniky zaváděly. Samozřejmě záleželo na postoji vrchnosti k tomuto nařízení, zda ho brala pouze jako další byrokratický úkol, či zda se ho ujala odpovědně.

Ustanovení kronikáře pak mělo i ten význam, že docházelo k prvnímu uspořádání městských archivů, jak tomu bylo i v Ústí nad Labem.

Nejvýznamnější osobností počátku historické vlastivědy na Ústecku bezesporu je **Friedrich Sonnewend**, první archivář a kronikář města a autor prvních německy psaných dějin města Ústí n. L. - „Geschichte der Königlichen Freistadt Aussig“, které se v letech 1844, 1855 a 1918 dočkaly celkem tří vydání.

Friedrich Sonnewend pocházel ze ctihodné ústecké měšťanské rodiny, jeho otec byl hospodářským úředníkem na panství Krásné Březno. Byl třetím z celkem devíti dětí, narodil se 12. února 1800. Studium práv v Praze ukončil v roce 1828, kdy se u něj projevila duševní nemoc. V roce 1831 nastoupil krátce jako praktikant v Náchodě, ale již v roce 1832 se stává nižším úředníkem ústeckého magistrátu. Po vydání výše zmíněného nařízení o vedení pamětních knih byl Sonnewend pověřen uspořádáním ústeckého městského archivu a sepsáním německé kroniky města od jeho počátků po současnost, včetně podrobného popisu města v uvedené době.

Tento úkol dokončil Sonnewend na přelomu let 1839-1840, kdy odevzdal koncept i rukopis své práce. Svou kroniku ukončil závěrečnou poznámkou ze dne 31. května 1840, kdy se rozloučil s rodným městem a odešel do České Lípy. K odchodu byl dohnán především tíživou finanční situací. Magistrát České Lípy mu nabídl podstatně lepší finanční ohodnocení za obdobnou práci. V roce 1840 vyšlo u C. W. Medaua v Litoměřicích jeho dílko věnované lokalitě Větruš (Ferdinandshöhe). Jedná se o drobnou práci, ve které je citována Hájkova kronika s pověstí vážící se k Větruši, a popsán je výhled z tohoto místa do kraje. Dílko bylo nejspíše podníceno tím, že se v místě zříceniny staré, blíže neurčené stavby v roce 1839 usadil podnikatel Johann Thomas, který zde zřídil výletní restauraci. Druhé vydání se dočkala v roce 1860.

První vydání Sonnewendových dějin svobodného královského města Ústí nad Labem je z roku 1844. Jako pramenů použil mimo archivního materiálu města i Schallerovu a Sommerovu topografii, latinský epos J. A. Tichtenbauma, Českou kroniku Václava Hájka z Libočan i první německy vydaný díl českých dějin Františka Palackého. Sonnewend ve svém díle poměrně nekriticky přejímal všechny dostupné informace. Jeho dílo je rozděleno do dvou základních částí. První část je věnována dějinám města, od roku 827 až do roku 1835. Ve druhé části je soustředěn popis města a jeho blízkého okolí, rozepisuje se i o životě města, rozvíjející se dopravě, obchodu a průmyslu. V závěru svých dějin se vrací k významným osobnostem, které jsou spojeny s dějinami města a s přehledy duchovních a světských představitelů města. První i druhé vydání svého díla přivítal Sonnewend na svém novém působišti v České Lípě. Druhé vydání pak opravil a doplnil.

Friedrich Sonnewend patřil k zemsky cítícím vlastencům. Byl ovlivněn romantismem, psal básně (dvě jsou součástí i jeho dějin města), sbíral pověsti a písně z Polabí. Působil i jako překladatel z češtiny, když přeložil a v České Lípě vydal „Treue und

Tapferkeit der Böhmen" - vlasteneckou hru ze třicetileté války o obléhání Prahy Švédy. Zemřel v České Lípě 20. května 1875.

V roce 1887 byla vydána první všeobecná vlastivěda správního okresu Ústí nad Labem - „Der politische Bezirk Aussig, umfassend die Gerichtbezirke Aussig und Karbitz“. Jejím hlavním tvůrcem byl pedagog **Konrad Moißl**. Narodil se nedaleko Kraslic v Krušných horách 26. listopadu 1847. Studoval v Chebu a v Praze, jako podučitel působil v Kraslicích a po krátkém působení v Jablonci n. N. přišel v roce 1871 do Ústí nad Labem. Zde působil jako učitel, v letech 1886 až 1890 zastával úřad okresního školního inspektora. Od roku 1893 byl ředitelem školy v Ústí nad Labem, a to až do odchodu na odpočinek v roce 1917. Zemřel v Ústí nad Labem 4. července 1928.

Vedle své pedagogické činnosti se Moißl věnoval i činnosti publikační. Zabýval se především metodikou výuky vlastivědy. Péčí „Lehrerverein Aussig“ (Učitelský spolek Ústí) vyšla jeho okresní vlastivěda s podtitulem „Heimatkunde für Schule und Haus“, tedy „Vlastivěda pro školu a dům“. Moißl za přispění několika spoluautorů vytvořil hodnotné dílo, které populárním způsobem seznamovalo čtenáře s geografí a přírodou Ústecka, stejně tak s dějinami měst a obcí, s dějinami průmyslu a dopravy, s topografií a s významnými osobnostmi regionu. V podstatě zde shrnul výsledky většiny do té doby publikovaných prací z dějin Ústecka. Nejslabší částí Moißlovy vlastivědy jsou dějiny jednotlivých obcí Ústecka, kde se autor nemohl opřít o prakticky žádné publikované práce. Vlastní dějiny měla napsána pouze města - Ústí n. L., Trmice a Chabařovice, u venkovských obcí významnější literatura nebyla. K. Moißl zvolil cestu krátkých zmínek, někdy spíše anekdot a lidových pověstí. Nejhodnotnější částí jeho vlastivědy jsou části věnované způsobu života, zvykům a tradicím obyvatel. Jako pramen pro etnografii má Moißlova vlastivěda význam dodnes. To je také důvod pro její prezentaci a překlad v této publikaci.

Zdroj: Wikipedie, Německá historická vlastivěda
<https://www.usti-nad-labem.cz/dejiny/19stol/ul-5-34.htm>

Aussig.

Historisch-topografisches Gemälde
der Stadt
und ihrer Umgebung.

Von

Dr. I. E. FÖDISCH.

Mit Illustrationen von E. G. Doerell und 1 Karte.

Verlag von F. Hübl in Aussig.

Ústí

*historicko-topografický obrázek
města
a jeho okolí.*

Dr. I. E. Födisch.

S ilustracemi od E. G. Doerella a 1 mapou.

Nakladatelství F. Hübl v Ústí.

1873

Pohled na Ústí nad Labem / Blick auf Aussig an der Elbe (E. G. Doerell)

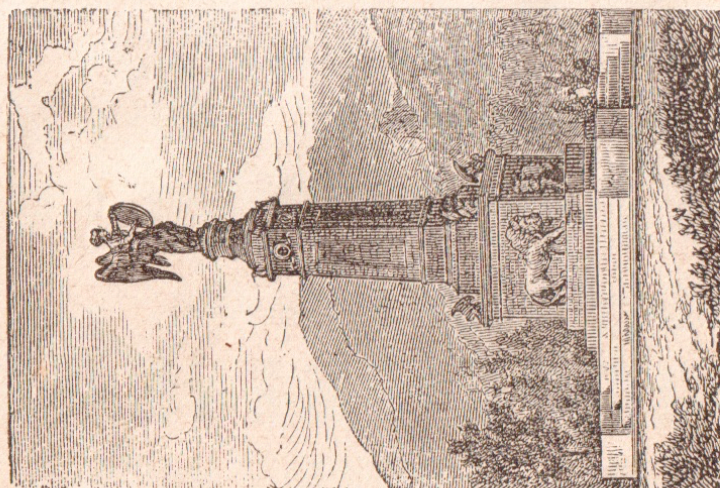

Ústí před 300 lety / Aussig vor 300 Jahren (E. G. Doerell)

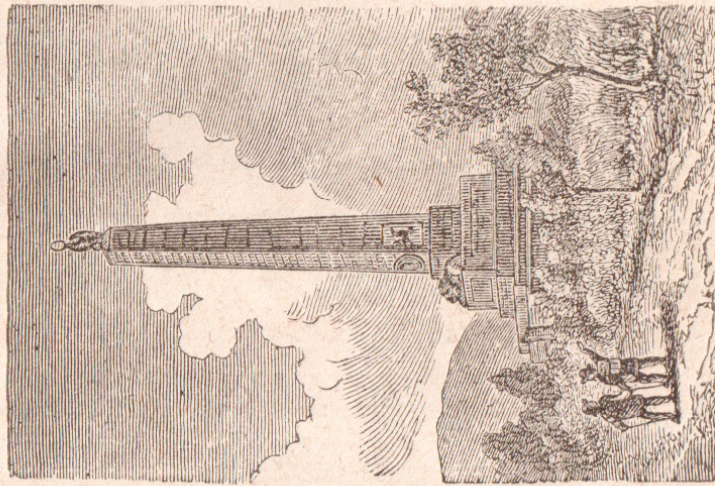

Aussig vor 300 Jahren.

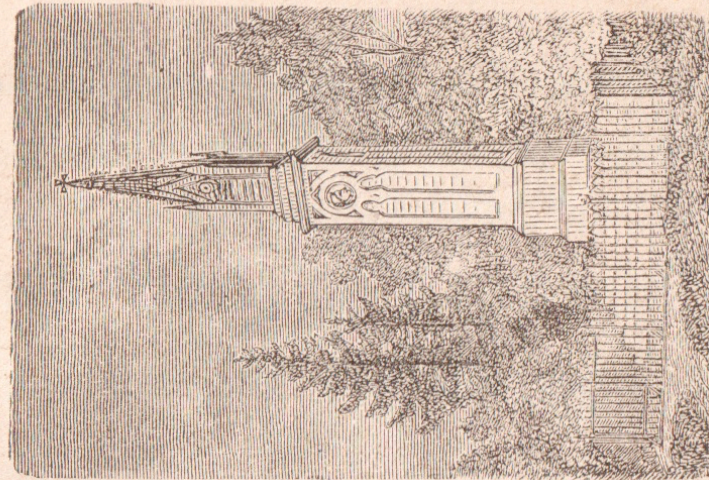
Die Monumente der Schlacht bei Kulm 1813.

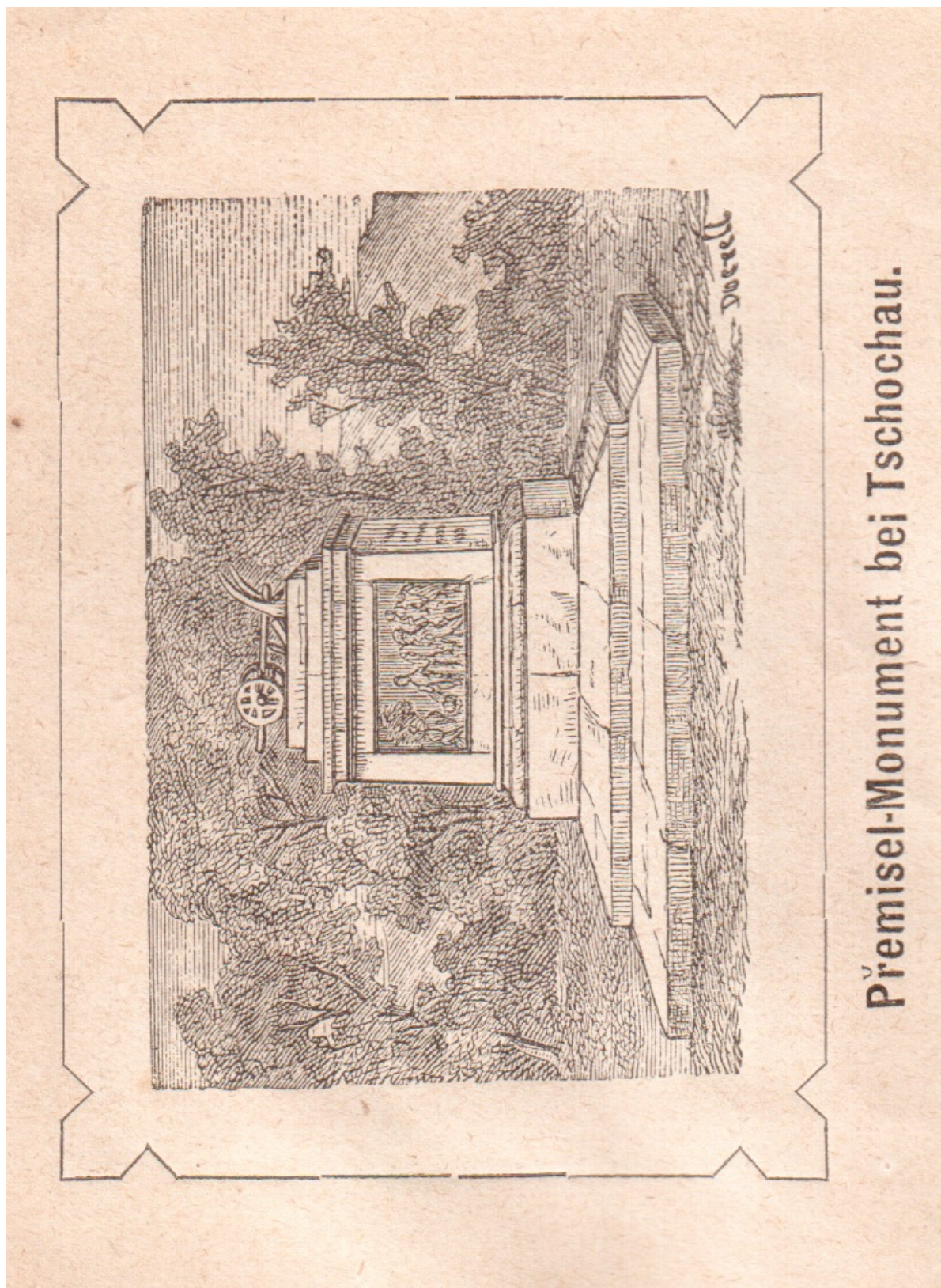
Russisches Monument.

Oesterreichisches Monument.

Preussisches Monument.

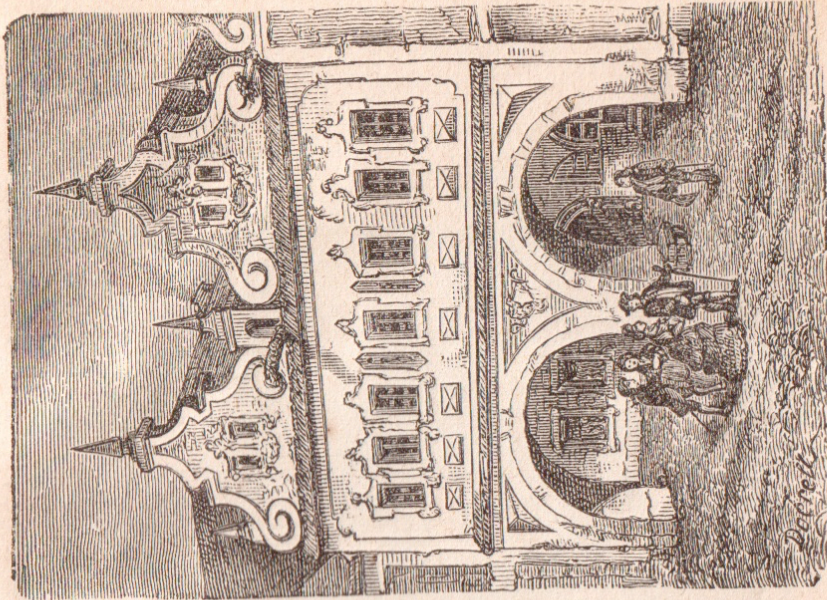
Přemisel-Monument bei Tschochau.

Starý hřbitov v Ústí nad Labem a kostel sv. Materni (E. G. Doerell)

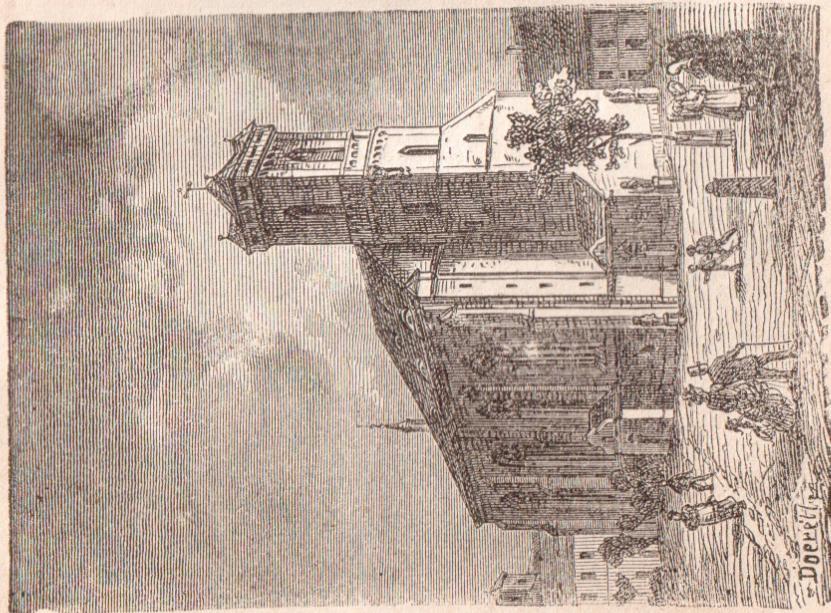

Der alte Friedhof in Aussig a/E.

Městský kostel a rodný dům Raphaela Mengse (E. G. Doerell)

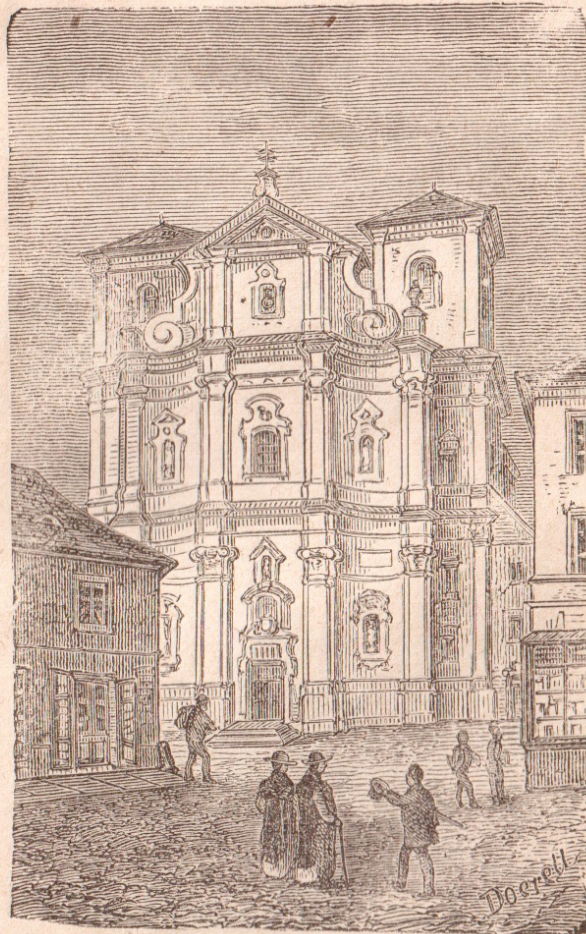

Raphael Mengs' Geburtshaus.

Stadt-Kirche.

Klášterní kostel v Ústí (E. G. Doerell)

Kloster-Kirche in Aussig.

Franz Hübl
BUCH · HANDLUNG
in AUSSIG a. d. Elbe
empfiehlt sein

Lager in- und ausländischer Werke aus allen Zweigen der Literatur Klassiker. Jugendschriften Reise-Handbücher, Atlanten und Globen.

K. k. Schulbücher-Verschleiß, Leihbibliothek und großes Lager von Gebetbüchern in einfachen und eleganten Einbänden.

Rubricir- und Papier-Präge-Anstalt, sowie Verlag von Notiz- & Conto-Büchern in allen Gattungen.

Schreib- u. Zeichnen-Materialien, Couverts in allen Grössen, Siegellack, Brief- & Noten-Papiere. Visit- und Gratulations-Karten in allen Sorten. Heiligen- und andere Bilder colorirt oder schwarz, in verschiedener Auswahl. Reisezeuge, Farbenkasten, Portemonnais, Brief-taschen, Tintenzeuge, Cartons, Briefbeschwerer, Uhrenbehälter & Galanterie-Waren in reicher Auswahl. Gold-Leisten und Rahmen aller Art.

Papier-Kragen, Manchetten, Chemisettes, für Herren und Damen.

Zugleich empfehle ich meine
BUCH-BANDWERKE
zu geneigten Aufträgen.

☛ Nicht vorräthige Artikel werden billig & schnell besorgt, ☛

Vorrede.

Die Geschichte des Städtewesens in Böhmen ist zugleich der interessanteste Abschnitt der Geschichte deutscher Cultur in diesem Lande. Deutsche waren es, die an den Strömen Böhmens, meist in der Nähe einer Burg, im Laufe des XIII. Jahrhunderts jene wichtigen Emporien des Gewerbefleißes, des Handels und Verkehrs, der Bildung, der Rechts- und gesellschaftlichen Ordnung gründeten, aus denen unsere Landstädte hervorgiengen. Reich ausgestattet mit oft weitgehenden Privilegien und Rechten, waren sie während zweier Jahrhunderte die Träger der Cultur und der Stolz des Landes. Zeugnis davon geben heute noch die wenigen Überreste, die aus jenen Tagen grauer Vergangenheit auf uns gekommen sind, - alte gotische Kirchen, hie und da ein Rathhaus und die alten Pergamente. Wäre die Entwicklung des Städtewesens in Böhmen nicht gewaltsam unterbrochen worden, welch' ganz anderes Bild würde Böhmen heute darbieten! Aber die Stürme der Husitenkriege vernichteten mit glühendem Hauche die Blüthe des Städtewesens. Dem blinden Fanatismus und der brutalen Gewalt wich der deutsche Bürger, der deutsche Kaufmann und die Verarmung und Verödung der Städte begann. Aber nicht genug daran. Was die Husitenzeit übrig gelassen, was nachher wieder aus Schutt und Trümmern entstanden war, riß der große Krieg des XVII. Jahrhunderts nieder. Verlassene Städte, rauchende Weiler bezeichnen auch seinen Weg; der letzte Rest der Autonomie geht verloren, - aber es hat auch die Wiederausbreitung des deutschen Elementes in den Städten zu Folge. Freilich nur langsam, im Kampfe mit staatlicher Bevormundung, mit nationaler und religiöser Unduldsamkeit gewann der Deutsche den Boden wieder, den Jahrhunderte verwüstet. So erklärt es sich wohl auch, warum Böhmen auf 944 Q.-M. nur eine Stadt zählt, die über 100.000 Einwohner hat, nur zwei (Pilsen und Reichenberg), die mehr als 20.000 Einwohner zählen und zehn (Budweis, Smichow, Warnsdorf, Eger, Karolinenthal, Kuttenberg, Kladno, Aussig, Teplitz und Leitmeritz) mit mehr als 10.000. Davon sind die Hälfte ganz deutsch, mehrere gemischt und nur zwei rein tschechisch. Der Aufschwung dieser Städte begann erst vor wenigen Jahrzehnten. Was ihnen heute Bedeutung verleiht, ist ihre industrielle Thätigkeit, Handel und Verkehr - beides liegt zum größten Theil wieder in deutschen Händen.

Unter die Städte, die in jüngster Zeit in ihrer industriellen Entwicklung und der eng damit zusammenhängenden Zunahme der Bevölkerung ganz außerordentliche Fortschritte gemacht haben, gehört in erster Reihe auch Aussig. Dies der erste Grund, die die Blicke des Verfassers auf die

Předmluva.

Dějiny měst v Čechách jsou současně nejzajímavějším úsekem dějin německé kultury v této zemi. Byli to Němci, kdo na řekách v Čechách, často v blízkosti nějakého hradu, v průběhu 13. století založili centra řemeslné píle, obchodu a dopravy, vzdělání, právního a společenského pořádku, ze kterých vzešla naše zemská města. Bohatě vybaveni často dalekosáhlými privilegii a právy, byli v průběhu dvou století nositeli kultury a pýchou země. Důkaz o tom dnes ještě podává těch několik málo pozůstatků, které se ze dní šedivé minulosti dochovaly do dnešních dnů. Staré gotické kostely, tu a tam budova radnice a staré listiny. Pokud by vývoj měst v Čechách nebyl násilně přerušen, jaký jiný obrázek by dnes Čechy mohly nabídnout! Ale bouře husitských válek zničila žhnocícím dýchnutím rozkvět měst. Německý občan a obchodník ustoupil slepému fanatismu a brutálnímu násilí. Započal proces chudnutí a pustošení měst. Ale to ještě nebylo všechno. Co po husitském období zůstalo, co poté bylo pozdviženo ze sutin a trosek, zničila velká válka v 17. století. Válka znamená opuštěná města, dým valící se z osad. Poslední zbytek nezávislosti je ztracen. Současně má však za následek opětovné rozšíření německého živlu do měst. Samozřejmě jen pomalu, bojující se státním dohledem, s národní a náboženskou nesnášenlivostí, získali Němci zpět půdu, která byla po staletí pustošená. Tak lze asi také vysvětlit, proč mají Čechy s 944 čtverečními mílemi jen jedno město, které má více než 100 000 obyvatel, jen dvě města (Plzeň a Liberec), která mají více než 20 000 obyvatel a deset (Budějovice, Smíchov, Varnsdorf, Cheb, Karolínské údolí, Kutná Hora, Kladno, Ústí, Teplice a Litoměřice) s více jak 10 000 obyvateli. Z toho polovina je zcela německá, mnoho dalších smíšených a jen dvě města čistě česká. Rozmach těchto měst začal teprve před několika desetiletími. Co jim dnes dodává význam, je jejich průmyslová činnost, obchod a doprava. Obojí leží z velké části opět v německých rukou.

Mezi města, která v poslední době udělala svým průmyslovým rozvojem a s tím úzce spojeným přírůstkem obyvatel mimořádné pokroky, patří v první řadě také Ústí. Toto je první důvod, proč autor svůj pohled upřel

gewerbefleißige Stadt im schönen Elbethale lenkte. Der zweite lag in der historischen Vergangenheit Aussig's. Mag auch im XIII. und XIV. Jahrhundert Aussig nur theilweise jene Bedeutung gehabt haben, wie Leitmeritz oder Brüx, im Husitenzeitalter spielt dagegen die Stadt eine wichtige Rolle und von da an gewährt ihre Geschichte oft hohes Interesse. Dem Verfasser lag es am Herzen, die merkwürdigsten Momente daraus hervorzuheben und zugleich auf jene Privilegienschätze hinzuweisen, die Aussig noch besitzt und die sicher auch bald weitere wissenschaftliche Verwerthung finden werden. Das Büchlein hat seine Vorgänger; schon 1614 gab in Prag Augustin Tichtenbaum, ein geborener Aussiger, in lateinischer Sprache ein Werk über Aussig heraus: „Usta ad Albim delineata carmine rebuspue suis memorabilibus illustrata“ und vor einigen Decennien erschien des fleißigen F. Sonnewend „Geschichte der k. Freistadt Aussig“. Aber seitdem sind Jahre verflossen und Vieles hat sich in Aussig geändert, ja ganz neue Gestalt gewonnen, - dies der dritte Grund, der den Verfasser bewog, nachstehende Zeilen zusammenzustellen. Sie bilden kein gelehrtes Buch, - es ist auch nicht ihr Zweck; - in einfacher, schlichter Sprache sollen sie erzählen, wie die Stadt geworden und was sie heute ist. Daß auch die Naturschönheit die sagenreiche Romantik und endlich die historischen Ereignisse der Umgebung der Arbeit gar manches Interesse verliehen, mag hier nicht geleugnet werden.

Die Urkundenschätze des städtischen Archiv's, dann eigene Forschung und Anschauung sind die Quellen, aus denen der Verfasser schöpfte. Mit Vergnügen kommt derselbe hier auch der Pflicht nach, allen denen, die durch freundliche Gewährung seiner Bitte, jene Schätze benützen zu dürfen, oder durch sonstige Beihilfe die Arbeit unterstützten, seinen herzlichen Dank zu sagen, insbesondere den Herren: A. Strohschneider, Bürgermeister der Stadt, F. Müller, k. k. Bezirkshauptmann, F. Weiß, Stadtdechanten, F. Mally, städtischem Secretär, F. Hübl, Buchhändler, H. Becker, Litograph u. Buchdrucker, A. Mennert, Mineralienhändler und endlich seinem lieben ehemaligen Schülern E. Karafiat und F. Gertler.

Petersburg, den 1. September 1873

Der Verfasser.

na toto na řemesla bohaté město v krásném údolí Labe. Druhý důvod byl v historické minulosti Ústí. Je možné, že ve 13. a 14. století mělo Ústí jen částečně takový význam jako Litoměřice nebo Most, v husitském období hraje naproti tomu toto město důležitou roli a od té doby mají jeho dějiny velký význam. Autorovi leželo na srdci, aby vyzdvihl nejpamětihodnější okamžiky dějin Ústí a současně ukázal na významná privilegia, která Ústí stále ještě vlastní a která budou zcela jistě brzy podrobena vědeckému hodnocení. Tato knížka má své předchůzce. Již v roce 1614 vydal v Praze Augustin Tichtenbaum, rozený Ústečák, v latinském jazyce dílo o Ústí s názvem: „Usta ad Albim delineata carmine rebuspue suis memorabilibus illustrata“. Před několika desetiletími (rok 1844) vyšla kniha pilného F. Sonnewenda s názvem „Geschichte der k. Freistadt Aussig“ (Dějiny královského svobodného města Ústí). Ale od té doby uteklo mnoho let a v Ústí se toho mnoho změnilo. Získalo zcela nový ráz. Toto je třetí důvod, který přiměl autora k tomu, aby sepsal následující řádky. Není to žádná učená kniha. To také nebyl její účel. Má vyprávět jednoduchým, prostým jazykem, jak město vznikalo a čím je dnes. Nezapírám, že k zájmu o tuto mou práci mě přiměli také přírodní krásy a pověstná romantika místa, stejně jako historické události v okolí města.

Listinné poklady městského archívu, stejně jako vlastní výzkum a vlastní pozorování jsou zdroji, ze kterých autor čerpal. S radostí splní autor také povinnost na tomto místě poděkovat všem, kteří mu poskytli pro tuto práci zdroje nebo jinou pomoc. Poděkování patří pánům: A. Strohschneiderovi, starostovi města, F. Müllerovi, císařsko královskému okresnímu hejtmanovi, F. Weißovi, městskému děkanovi, F. Mally, městskému sekretáři, F. Hübloví, knihkupci, H. Beckerovi, litografovi a tiskaři knih, A. Mennertovi, obchodníku s minerály, a nakonec jeho milým dřívějším žákům E. Karafiatovi a F. Gertlerovi.

Petrohrad u Podbořan, dne 1. září 1873

Autor.

I. Lage und Geschichte der Stadt.

An den Ufern großer, mächtiger Flüsse und Ströme schlug der Mensch seit unvordenklichen Zeiten mit Vorliebe seine Wohnstätten auf. Mochte ihn das tiefe, geheimnisvolle Rauschen, oder die klare, flache Wasserbahn oder der Fischreichtum dazu locken, wer mag es wissen; wahrscheinlich mögen ihn alle drei Gründe zusammen dazu bewogen haben. So entstanden an den Ufern der Flüsse die ersten Ansiedelungen, einzelne zerstreut liegende Gehöfte, dann später ganze Dörfer, bevölkert mit Fischern und Landbauern, aber auch die ersten Städte erhoben sich hier. Mit richtigem Blicke wählte der Colonist gerade solche Stellen zu seiner Ansiedlung, wo der Fluß oder Strom ein breites Thal bildet und mit seinen fruchtbaren Ablagerungen ausgefüllt hat; gewöhnlich ergießt sich in solchen weiten Thälern noch ein Nebenfluß, oder doch wenigstens ein Bach und erhöht dadurch noch bedeutend die Culturfähigkeit des Thales. Dann ist wenigstens nach drei Seiten hin die Communication geöffnet, mag auch nach der vierten steiles, steinigtes Gebirge einen schwer zu überschreitenden Grenzwall bilden.

Von diesem Standpunkte aus muß auch die Lage unserer Stadt Aussig gewürdigt werden. Am linken Ufer der Elbe, da wo das Bielaflüßchen in dieselbe mündet, gelegen, von steilen, mächtigen Bergen eingerahmt, bietet die Stadt doch eine bewunderungswürdige Möglichkeit der Communication nach Süd, Nord und West und konnte nur so einer der wichtigsten Stapelplätze des Handels und der Industrie werden. Mag der Reisende von welcher Seite immer kommen, stets wird ihn die Lage der Stadt überraschen. Wer von Norden her längs der Elbe das Land betritt, und noch in der Bewunderung der grotesken Felsmassen des Sandsteingebirges und seines schmalen, freundlichen Thales schwelgt, wer an den fruchtbaren Gefilden von Groß- und Schönriesen seine Blicke geweidet, wird, sobald er den Marienberg überwunden, mit Erstaunen sich plötzlich mitten in eine der Hauptwerkstätten böhmischer Industrie versetzt finden. Ebenso ergeht es dem Touristen, der, sei es auf einsamer Wanderung zu Fuß, oder auf eilendem Train oder mit dem plätschernden Dampfboot elbeabwärts von Leitmeritz her in das Thal gelangt. Kaum hat er die enge Felsenspalte bei Tschernosek passirt, tritt ihm das erste reizende Thal entgegen, friedliche Dörfer zu beiden Seiten des Stromes, Libochowan am rechten und Praskowitz am linken Ufer, beide gehüllt in den Schmuck reicher Obstgärten. Bald drängen sich die Berge wieder nahe an den Strom; es folgt ein zweites Thal, am Abhange freundlicher Rebenhügel liegt links Zalesl, rechts am Ausgange einer tiefen Gebirgsschlucht Sebusin. Nochmals verengt sich das Bett des Stromes; drohend erhebt der Schreckenstein sein trotziges, ruinengekröntes Haupt, doch im Hintergrunde welch' ganz anderes Bild! Die moderne Industrie hat da ihre Macht und Pracht entfaltet und mitten zwischen dunklen Wäldern und grünenden Matten steigen ihre unfehlbaren, rauchenden Schlotte empor, kreuzen sich die Schienenstränge wichtiger Bahnlilien. Es ist, als ob Mutter Natur selbst Aussig zur Industriestadt geschaffen hätte. Getreulich hat auch der Mensch benützt, was hier vorgebildet zu seinen Füßen lag.

I. Poloha a dějiny města.

U břehů velkých, mocných řek a proudů člověk od pradávna s oblibou stavěl svá obydlí. Možná ho lákalo hluboké, tajemné šumění, nebo čistá, mělká vodní cesta nebo bohatství ryb. Kdo ví. Pravděpodobně je k tomu vedly všechny tři důvody. Tak vznikly na březích řek první osady, jednotlivé roztráštěně ležící usedlosti, později celé vesnice obydlené rybáři a zemědělci. Byla tu vztyčena i první města. Zkušeným pohledem si kolonisti vybírali právě taková místa k usazení, kde řeka nebo proud vytváří široké údolí a vyplňuje ho úrodnými usazeninami. Obyčejně vyvěrá v takových širokých údolích ještě vedlejší řeka nebo alespoň potok a zvyšuje tím významně schopnost zkulturnění takového údolí. Potom jsou zde ještě alespoň na tři strany otevřené komunikace, na čtvrté straně tvoří strmé kamenité pohoří těžko překročitelnou hranici.

Z tohoto hlediska musíme ocenit také polohu našeho města Ústí (Aussig). Na levém břehu Labe položené, tam kde do něj ústí říčka Bělá, zarámované strmými, mocnými horami, nabízí město obdivuhodné možnosti dopravního napojení na jih, sever a západ. Díky tomu se mohlo stát jedním z nejdůležitějších obchodních a průmyslových překladišť. Ať už cestující přijede z jakékoliv strany, vždy ho poloha města překvapí. Kdo přijede do země od severu podél Labe a bude ještě zamlkle udiven groteskními skalními masívy pískovcového pohoří včetně jeho úzkého, přátelského údolí, kdo nechá pást svůj pohled na úrodných pastvinách Velkého a Krásného Března (Groß- und Schönriesen), ten jakmile překoná Mariánskou horu (Marienberg), bude se s údivem cítit uveden do jedné z nejdůležitějších dílen českého průmyslu. Stejně tak to bude pociťovat turista, ať už na osamělé pěší procházce, v pospíchajícím vlaku nebo když se do údolí po proudu Labe dostane na šplouchající parní lodi od Litoměřic. Sotva projede úzkou skalní štěrbinou u Žernosek (Tschernosek), uvidí první vzrušující údolí, poklidné vesnice na obou stranách proudu, Libochovany (Libochowan) na pravém a Prackovice (Praskowitz) na levém břehu, obě zahalené do ozdoby bohatých ovocných zahrad. Brzy se tlačí hory opět do blízkosti vodního proudu, následuje druhé údolí, u strání plných vinic leží nalevo Zálezly (Zalesl), na pravo u výstupu z hlubohé horské soutěsky leží Sebusín (Sebusen). Ještě jednou se zúží lůžko vodního proudu, hrozíc vyzdvihuje Střekov (Schreckenstein) svou vzpurnou, ruinami pokrytou hlavu, avšak v pozadí se nám ukazuje zcela jiný obrázek! Moderní průmysl zde rozvinul svou moc a okázalost. Uprostřed mezi temnými lesy a zelenajícími se loukami se vztyčují jejich neklamné, kouřící komíny, kříží se koleje důležitých železničních tras. Vypadá to jako by matka příroda sama Ústí (Aussig) vytvořila průmyslovým městem. Věrně také člověk využil to, co zde bylo stvořeno u jeho nohou.

Freilich bedurfte es eines Zeitraumes von Jahrhunderten, ehe Aussig den Aufschwung nahm und die Ausdehnung erreichte, die es heute zeigt. Oft genug hat auch der heiße Kampf um die Mauern dieser Stadt, die man mit Recht als eine der Pforten des Landes bezeichnen mag, gewüthet und auf lange, lange Zeiträume hinaus deren Aufschwung verhindert. Eigentlich war es erst der neuesten Zeit, den letzten Jahrzehnten vorbehalten, ein neues, das heutige Aussig, zu schaffen.

Daß aber schon in uralter, noch weit vor dem Morgengrauen der Geschichte Böhmens liegender Zeit der Mensch in diesen Thälern gewilt, daß keltische und germanische Stämme sich hier niedergelassen hatten, darauf weisen noch zahlreiche Überreste, die man in alten Baudenkmalern auf den Bergen, theils in vorgeschichtlichen, heidnischen Gräberstätten findet. Noch erhebt sich am Berge Döblik bei Zirkowitz ein alter keltischer Steinwall, ähnlich jenem weitbekannten auf dem Radelsteine bei Bilin, und Mosern, Schwaden, Kulm und Graupen sind als die Fundorte von Urnen, Bronzegegenständen und heidnischen Opferplätzen bekannt. Sie sind deutliche, unleugbare Zeugen dafür, daß das Elb- und Bielathal, also die Umgegend von Aussig schon frühzeitig bewohnt war.

Über jene urälteste Zeit besitzen wir freilich nur wenige stumme Zeugen; aber auch die nachfolgende, schon in die Morgendämmerung der Geschichte Böhmens fallende Periode bringt uns nur kümmerliche Nachrichten. Wiederholt von furchtbaren Bränden heimgesucht, im fünfzehnten Jahrhunderte in der Zeit der unseligen Husitenstürme fast gänzlich zerstört, verlor die Stadt ihre ältesten Urkunden und Baudenkmäler und nur mit Mühe liest der Freund der Geschichte und des Alterthums aus spärlichen Daten, oft nur aus wenigen aufbewahrten Worten, die Urgeschichte der Stadt zusammen. Reichlicher fließen die Quellen aus der Zeit des wahren Vaters des Vaterlandes, Karls IV., sowie aus der Periode der Husitenkriege, wo erbittert um den Besitz von Aussig gestritten wurde, freilich durchaus nicht zum Vortheile der Stadt.

Den ältesten Nachrichten über Aussig begegnet man, wie es bei so vielen andern Städten Böhmens der Fall ist, zuerst in den Urkunden über Schenkungen an Klöster und Stifter. Die erste Erwähnung Aussigs geschieht im Jahre 993; damals befand sich an der Stelle der heutigen Stadt eine Zollstation an der Elbe, von gleicher Wichtigkeit wie die ebenfalls uralten Zollstätten in Tetschen und Leitmeritz. Als in dem obengenannten Jahre Herzog Boleslaus II. das große Kloster des hl. Adalbert zu Břewnow gründete, schenkte er demselben unter anderem auch den Zollzehent von Aussig an der Elbe (na Usty super Albiam.)* Der Ort selbst gehörte zur Biliner Burg; der Bestand einer eigenen Burg läßt sich weder in dieser noch in einer spätern Zeit bei Aussig nachweisen. Weiters wird Aussig im Jahre 1057 genannt; Herzog Spitignew gründete damals die Collegiatkirche zu St. Stephan in Leitmeritz und stattete dieselbe mit zahlreichen Schenkungen aus; darunter befand sich auch die Wasserzolleinnahme jeder achten Woche in Aussig; ferner wurden laut derselben Stiftungsurkunde auch zwei Bauern daselbst, nämlich Cean und Krisan, letzterer mit dem Felde Bresnik genannt, der Leitmeritzer Collegialkirche zinspflichtig.

Samozřejmě to vyžadovalo období celých staletí, než Ústí (Aussig) zahájilo svůj rozmach a dosáhlo celé své rozlohy, kterou nám ukazuje dnes. Velmi často docházelo k horkému boji o hradby tohoto města, které se právem označují jako jedna z bran do celé země, což na dlouhou a dlouhou dobu bránilo jeho rozvoji. Vlastně to bylo vyhrazeno až nejnovější době (1873), tedy posledním desetiletím, aby bylo vytvořeno nové, dnešní Ústí (Aussig).

Již v prastarých dobách, ještě na úsvitu dějin Čech zde v těchto údolích pobýval člověk. O tom, že se zde usadily keltské a germánské kmeny, nám vypovídají četné pozůstatky, které byly nalezeny ve starých stavebních památkách na horách nebo v prehistorických, pohanských pohřebních místech. Ještě stále se na hoře Děblík (Döblik) u Církvic (Zirkowitz) tyčí starý keltský kamenný val, který je podobný široko daleko známému valu v Hradištaněch u Bíliny (Radelstein bei Bilin). Také Mojžíř (Mosern), Svádov (Schwaden), Chlumec (Kulm) a Krupka (Graupen) jsou známy jako naleziště uren, předmětů z bronzu a pohanských obětních míst. Jsou jasnými, nespornými svědky toho, že údolí Labe a Bělé, tedy okolí Ústí (Aussig) bylo již v pradávných dobách obydleno.

O té nejstarší době vlastníme samozřejmě jen málo němých svědků. Ale také následující období spadající do úsvitů dějin Čech nám přináší jen velmi málo zpráv. Opakované postižení strašnými požáry, v patnáctém století v době nešťastných husitských bouří téměř zcela zničeno, ztratilo město své nejstarší listiny a stavební památky, takže se přátelé historie a středověku dočítají jen z kusých dat, často jen z několika málo dochovaných slov, o prehistorii města. Bohatěji tečou prameny z doby skutečného otce vlasti, Karla IV., stejně jako z období husitských válek, kdy se urputně bojovalo o vlastnictví Ústí (Aussig), ovšem naprosto ne ku prospěchu města samotného.

Nejstarší zprávy o Ústí je možné najít, stejně jako je tomu u mnoha jiných měst v Čechách, nejprve v listinách o darech klášterům a jejich zakladatelům. První zmínka o Ústí je z roku 993. Tehdy se na místě dnešního města nacházela celnice na Labi. Měla stejnou důležitost jako prastaré celnice v Děčíně (Tetschen) a Litoměřicích (Leitmeritz). Když právě ve výše jmenovaném roce kníže Boleslav II. založil velký klášter svatého Vojtěcha v Břevnově, daroval mu mimo jiné také desátek ze cla v Ústí nad Labem (na Usty super Albiam.)* Místo samotné patřilo k bílinskému hradu. Existence vlastního hradu v Ústí nad Labem se nedá v této ani pozdější době v případě Ústí dokázat. Dále je Ústí zmiňováno v roce 1057. Kníže Spytihněv tehdy založil kolegiální kostel svatého Štěpána v Litoměřicích a vybavil ho mnoha dary, mezi nimiž se nacházel také příjem z každého osmého týdne vodního cla v Ústí. Dále jsou zmiňováni ve stejné darovací listině také dva tamější sedláci, kteří se jmenovali Cean a Krisan. Poslednímu z nich patřilo pole zvané Bresnik, ze kterého měl povinnost litoměřickému kolegiálnímu kostelu platit úrok.

Damals bestand auch schon das Dorf Zalesl, denn auch da hatte die Leitmeritzer Kirche einen zinspflichtigen Bauern. In weiterer Entfernung von Aussig wird in dem selben Jahre auch schon Kulm (Chlumetz) genannt, an einem der wichtigsten Grenzsteige, dem Nollendorfer Paß gelegen; auch hier befand sich eine wichtige Zollstation und wie Aussig lieferte auch Kulm den Zollertrag jeder achten Woche an die Leitmeritzer Kirche ab.

Bis hierher hatte Aussig noch den Charakter eines Weilers oder Dorfes (villa), aber die günstige Lage des Ortes berechtigte schon zu schönen Hoffnungen für die Zukunft. Auf der Elbe fand bereits ein reger Handel, insbesondere mit Wein und Salz statt und da jedes stromauf- oder abwärts fahrende Schiff zum Erlage des Zolles angewiesen war, konnte es gar nicht fehlen, daß Aussig bald aus den engen Grenzen des Dorfes sich zum Städtchen erweiterte. Wann dies eintrat, läßt sich freilich nicht urkundenmäßig nachweisen; sicher aber mag es schon in der zweiten Hälfte des XII. Jahrhunderts geschehen sein. Denn im Jahre 1186 vermählte hier Herzog Friedrich, Sohn König Wladislaw I. seine Tochter an Otto, Sohn Otto's, des Markgrafen von Meißen und ertheilte dabei dem Ritterorden der Johanniter reiche Spenden.

* Gleich an dieser Stelle mag bemerkt werden, daß der Ort in den ältesten Urkunden immer Usti genannt wird, was Schaller und Sommer mit Recht auf das slavische Usti, Mündung eines Flusses oder Baches (gemeint ist hier die Mündung der Biela) zurückzuführen. In dem XIV. Jahrhunderte wird die Stadt bald Ust bald Usk genannt; letztere Form erklärt sich aus dem nicht ungewöhnlichen Wechsel zwischen t und k. Stets wird aber zu dem Namen der Stadt noch „an der Elbe“ super Albea hinzugefügt, zum Unterschiede von einem andern Usk, dem heutigen Auscha. Übrigens findet sich schon in einer Urkunde v. J. 1399 der Name der Stadt Ausk geschrieben, woraus das heutige Aussig entstanden ist. Städtenamen haben ja überhaupt im Laufe der Zeiten gar wundersame Veränderungen erleiden müssen.

Tehdy existovala již také vesnice Zálezly, neboť také odtamtud měl litoměřický kostel sedláka, který mu byl povinen platit úrok. Ve větší vzdálenosti od Ústí je ve stejném roce zmiňován také Chlumec (Chlumetz), položený na jedné z nejvýznamnějších hraničních stezek, Nakléřovském průsmyku. Také zde se nacházela důležitá celnice a stejně jako Ústí odváděl také Chlumec výnos ze cla za každý osmý týden litoměřickému kostelu.

Až do této doby mělo Ústí také charakter osady nebo vesnice (villa), ale výhodná poloha města již opravňovala k hezkým nadějím pro budoucnost. Na Labi se uskutečňoval již velmi čilý obchod, obzvláště s vínem a solí. Jelikož každá loď jedoucí po nebo proti proudu měla povinnost zaplatit clo, netrvalo dlouho, a Ústí se ze svých úzkých hranic vesnice rozšířilo na město. Kdy se tak stalo se samozřejmě nedá doložit žádnou listinou. Jisté ale je, že se tak stalo již ve druhé polovině 12. století. V roce 1186 zde totiž kníže Bedřich (Friedrich), syn krále Vladislava I. provdal svou dceru za Ottu, syna Otty, markraběte míšeňského. Při té příležitosti udělil rytířskému řádu Johanitů bohaté dary.

* Hned na tomto místě je třeba zmínit, že místo je v nejstarších listinách vždy nazýváno Usti, což Schaller a Sommer právem spojují se slovanským Usti, tedy ústí nějaké řeky nebo potoka (míněno je zde vyústění Bělé). Ve 14. století je město nazýváno Ust nebo Usk. Poslední forma se vysvětluje z ne neobvyklé proměny mezi t a k. Vždy se ale ke jménu přidávalo ještě „nad Labem“ (super Albea), aby se tak odlišilo od jiného Usk, což je dnešní Ústěk (Auscha). Mimochodem je možné v jedné listině z roku 1399 najít jméno města psané jako Ausk, z čehož vzniklo dnešní Aussig. Názvy měst musely vůbec v průběhu časů strpět podivuhodné změny.

Schon vor dem Jahre 1186 hatten nämlich Wilhelm und Ullrich, Söhne des Grafen Hroznata vom böhmischen Herzoge das Dorf Groß-Priesen nebst mehreren Grundstücken in der Nähe von Aussig, - genannt wird insbesondere der Flurname Lewine (na lewine prope Usti) - gekauft und diese dem Johanniterorden geschenkt. Als nun bei Gelegenheit der am Feste des hl. Adalbert stattfindenden Vermählungsfeier der böhmischen Herzogstochter auch der Johanniterordensbruder Martinus anwesend war, bestätigte Herzog Friedrich die bisherigen Erwerbungen des Ordens in Böhmen zugleich mit dem Eigenthumsrecht der in der Nähe von Aussig gelegenen Dorfschaften Pömmerle, Reindlitz, Rongstock, Raitza und Ujesd (?), die einst Mesko, ein Bruder Hroznatas, des Stifters des Prämonstratenklosters Tepl, dem Orden geschenkt und die Hroznata selbst gegen einen Jahreszins vom Orden als Lehen genommen hatte. Zwei Jahre später 1188 bestätigte derselbe Herzog Friedrich eine weitere Anzahl neuer Ordenserwerbungen in der Nähe von Aussig, nämlich Schwaden, Kojetitz, Klein-Priesen, Zalesl, Poborwitz, Proboscht, Nestomitz und abermals Groß-Priesen. Mit dem Johanniterorden kam auch der Weinbau in die Gegend von Aussig und wurde schon damals stromaufwärts, abgesehen von dem weiter entfernt liegenden Tschernosek, in Birnay und Zalesl schwunghaft betrieben.

Überhaupt hatte die Ansiedlung des Johanniterordens im Elbthale einen bedeutenden Einfluß auf die Culturentwicklung in diesem gesegneten Landstriche; Kirchen und Kapellen, damals noch Mittelpunkte der Volksbildung mehrten sich, Wälder wurden ausgerodet und urbar gemacht, neue Dörfer angelegt und Colonisten ins Land gerufen. Die Ansiedlung des deutschen Ritterordens der Johanniter konnte nur dem deutschen Elemente in Aussig und dessen Umgebung einen festeren Halt gewähren und daß Aussig im Jahre 1186 eben kein Dorf mehr war, liegt auf der Hand, - ein solches hätte Herzog Friedrich sicherlich nicht für die Vermählung seiner Tochter mit einem deutschen Fürsten gewählt.

Neben den Grenz- und Flußzöllen gaben im frühen Mittelalter auch die Gebühren, welche von den zu Markte gebrachten Waaren eingehoben wurden, eine reiche Einnahme. Im Anfange des XIII. Jahrhunderts nun war Aussig auch schon eine bedeutende Marktstadt geworden, denn im Jahre 1228 ließ sich Agnes, Schwester Przemysl Ottokar I. und Äbtistin zu St. Georg auf der Prager Burg von den Königen Ottokar und Wenzel die Besitzungen und Einkünfte des Klosters bestätigen; darunter befanden sich auch neun zinspflichtige fremde Handelsleute (hospites) und die Zolleinkünfte in Aussig. In der Bestätigungsurkunde Papst Gregor IX. vom 2. Juli 1233 werden derselben Äbtistin nebst dem Zoll

Již v roce 1186 totiž koupili Vilém (Wilhelm) a Oldřich (Ullrich), synové hraběte Hroznaty, od českého knížete vesnici Velké Březno včetně mnoha pozemků v blízkosti Ústí a darovali ji řádu Johanitů. Zmiňovány jsou obzvláště pláně Levín (Lewine, tj. na lewine prope Usti). Když byl na svátek svatého Vojtěcha bratr z řádu Johanitů Martinus přítomen oslavě při příležitosti svatby dcery českého knížete, potvrdil mu kníže Bedřich (Friedrich) dosavadní zisky řádu v Čechách současně s vlastnickým právem na vesnice ležící v blízkosti Ústí. Jednalo se o Povrly (Pömmmerle), Ryjice (Reindlitz), Roztoky (Rongstock), Rájec (Raitza) a Újezd. Tyto daroval řádu již dříve Mesko, bratr Hroznatův, zakladatel kláštera premonstrátů v Teplé (Tepl). Hroznata sám je přijal od řádu v léno za placení ročního úroku. O dva roky později, v roce 1188 potvrdil stejný kníže Bedřich řádu další množství nově získaných majetků v blízkosti Ústí. Jednalo se o Svádov (Schwaden), Kojetice (Kojetitz), Malé Březno (Klein-Priesen), Zálezly (Zalesl), Pobořice? (Poborzitz), Proboštov u Ústí (Proboscht), Neštětice (Nestomitz) a opět Velké Březno (Gross-Priesen). S řádem Johanitů přišlo do ústeckého kraje také pěstování vína a již tehdy se mu věnovali všude proti proudu Labe s výjimkou vzdálenějších Žernosek, Brné a Zálezel.

Usídlení řádu Johanitů mělo celkově v údolí Labe významný vliv na rozvoj kultury v tomto pozeňnaném kousku země. Počet kostelů a kaplí, tehdy středobodů vzdělávání obyvatel, se rozšiřoval. Lesy byly vymýceny a přeměněny na úrodnou půdu, zakládali nové vesnice a do země povolali kolonisty. Usazení německého rytířského řádu Johanitů mohlo dát německému elementu v Ústí a jeho okolí pevnější základy. To, že Ústí v roce 1186 již nebylo vesnicí, je jasné. Vesnici by si kníže Bedřich zcela jistě nevybral pro svatbu své dcery s německým knížetem.

Kromě hraničních a říčních cel přinášely v raném středověku bohaté příjmy také poplatky, které se platily ze zboží přivezeného na trhy. Na začátku 13. století bylo Ústí již také významné město s tržnicí. V roce 1228 si nechala Anežka, sestra Přemysla Otakara I. a abatyše u svatého Jiří na Pražském hradě, potvrdit králem Otakarem a Václavem majetky a příjmy kláštera. Mezi nimi se nacházelo také devět cizích obchodníků s povinností platit úroky (hospites) a celní příjmy z Ústí. V potvrzovací listině papeže Řehoře IX. ze dne 2. července 1233 jsou stejné abatyše kromě cla přisouzeny

auch die Einkünfte jedes neunten Marktes zugesprochen. Im Jahre 1228 werden in der Nähe von Aussig auch noch die Orte Postitz und Padloschin genannt. Birnay kam im Jahre 1233 sammt seinen Weingärten an den deutschen Ritterorden; Zalesl erhielt das neugegründete Prämonstratenserklöster in Doxan, jedoch war dem Könige noch der Lachsfang in der Elbe vorbehalten, bis 1226 Przemysl Ottokar I. auch auf dieses Recht zu Gunsten des genannten Stiftes verzichtete.

Unterdessen waren nun auch die kirchlichen Angelegenheiten im Elb- und Bielathale geordnet worden. Im Jahre 1216 wurde das Archidiakonat in Bilin, zu dessen Burg Aussig noch immer gehörte, errichtet und diesem das Aussiger Dekanat untergeordnet. Dies umfasste 1384 eine bedeutende Anzahl von Kirchen, heute zum Theil außerhalb Böhmens gelegen, nämlich die Stadtkirche und jene zu St. Adalberg in Aussig, ferner die Kirchen in Türnitz, Graupen, Karbitz, Böhm.-Kahn, Schwaden, Hertine, Tschochau, Raudnik, Waltirsche, Modlan, Prosanken, Kulm, Schima, Schönfeld, Schöbritz, Gartitz, Boreslau, Mosern, Eulau, Kolcz (?), Arnsdorf, Rosawitz, Seesitz, Böhm.-Bockau, Schönborn, Peterswalde, Königswalde, Spansdorf, Leutersdorf, Ebersdorf, Deutsch-Kahn, Nollendorf und Prödlitz; außerdem die im heutigen Königreiche Sachsen gelegenen Kirchen in Königstein, Struppen, Gottleube, Reinhardsdorf, Hermsdorf, Markersbach, Oelsen und Rosenthal.

Den bedeutendsten Aufschwung nahm das Städtewesen in Böhmen unter der Regierung Przemysl Ottokar II. Dieser thatkräftige, ausgezeichnete Regent wußte die Wichtigkeit des Bürgerthums, wie es in den Städten Deutschland damals schon blühte, vollständig zu würdigen. Er zog deutsche Colonisten ins Land, siedelte dieselben in der unmittelbaren Nähe königlicher Burgen oder an anderen günstig gelegenen Orten an, verlieh ihnen mannigfache Privilegien, insbesondere die Ausübung deutscher Stadtrechte und wurde so der eigentliche Begründer des Städtewesens in Böhmen. Schon unter Przemysl Ottokar I. waren Grätz an der Elbe und Kladrau Städte geworden; unter Wenzel I. erscheinen neugegründet: Budyn, Kommotau, Leitmeritz und Saaz; unter Przemysl Ottokar Aussig, Beraun, Brüx, Budweis, Czaslau, Chrudim, Hohenmaut, Hirschberg, Kaaden, Kaurchim, Kollin, Kuttentberg, Melnik, Mies, Nimburg, Pilsen, Politz, Politschka und Taus.

Alle diese Städte, deutsch ihrer Anlage und ihrem Charakter nach, erhalten jetzt den Namen „königliche Städte“; sie besitzen vollkommene Autonomie, haben freie Verfügung über ihr Gemeindevermögen, üben die Ortspolizei und die richterliche Gewalt in Angelegenheiten um Ehre, Gut und Leben; sie schreiben Steuern aus zur Bestreitung der eigenen Verwaltung und hatten auch ihre eigene bewaffnete Macht im Dienste.

také příjmy z každého devátého trhu. V roce 1228 jsou v blízkosti Ústí zmiňovány ještě Božtěšice (Postitz) a Podlešín (Padloschin, součást obce Stebno). Brná (Birnay) přešla v roce 1233 včetně svých vinic na řád německých rytířů. Zálezly (Zalesl) obdržel nově založený klášter premonstrátů v Doksanech (Doxan), avšak králi zůstalo ještě právo chytání lososů v Labi, než se v roce 1226 Přemysl Otakar I. také tohoto práva vzdal ve prospěch jmenovaného kláštera.

Mezitím byly řádně uspořádány také církevní záležitosti v údolí Labe a Bělé. V roce 1216 bylo založeno arciděkanství Bílina, k němuž stále ještě náležel hrad Ústí, a bylo mu podřízeno ústecké děkanství. To zahrnovalo v roce 1384 významný počet kostelů, které se dnes částečně nacházejí mimo Čechy. K arciděkanství Bílina patřil městský kostel a kostel svatého Vojtěcha v Ústí, dále kostely v Trmicích (Türmitz), Krupce (Graupen), Chabařovicích (Karbitz), Velkém Chvojně (Böhmisch-Kahn), Svádově (Schwaden), Rtyni (Hertine), Řehlovicích (Tschochau), Roudníkách (Raudnik), Valtířově (Waltirsche), Modlanech (Modlan), Brozánkách (Prosanken), Chlumci (Kulm), Žimu (Schima), Tuchomyšli (Schönfeld), Všebořicích (Schöbritz), Skoroticích (Gartitz), Bořislavi (Boreslau), Mojžíři (Mosern), Jílové (Eulau), Kolči (Kolcz), Arnolticích (Arnsdorf), Rozbělesích (Rosawitz), Žezicích (Seesitz), Českém Bukově (Böhm.-Bockau), Stráži u České Lípy (Schönborn), Petrovicích (Peterswalde), Libouchci (Königswalde), Lipové (Spansdorf), Litvínově (Leutersdorf), Habarticích (Ebersdorf), Německém / Lučním Chvojně (Deutsch-Kahn), Nakléřově (Nollendorf) a Předlicích (Prödlitz). Kromě toho patřilo k arciděkanství Bílina ještě několik kostelů položených v dnešním Saském království a sice Königstein, Struppen, Gottleube, Reinhardsdorf, Hermsdorf, Markersbach, Oelsen a Rosenthal.

Nejvýznamnější rozmach měst v Čechách nastal za vlády Přemysla Otakara II. Tento rázný, výborný vládce uměl ocenit význam měšťanstva, které v té době již kvetlo ve městech v Německu. Pozval do země německé kolonisty, usadil je v bezprostřední blízkosti královských hradů nebo na jiných výhodně položených místech. Současně jim propůjčil velké množství privilegií, obzvláště výkon německého městského práva a tím se stal vlastně zakladatelem měst v Čechách. Již za Přemysla Otakara I. se Hradec nad Labem (Grätz an der Elbe) a Kladruby (Kladrau) staly městy. Za Václava I. se jako nově založené objevují: Budyň (Budyn), Chomutov (Kommutau), Litoměřice (Leitmeritz) a Žatec (Saaz). Za Přemysla Otakara Ústí (Aussig), Beroun (Beraun), Most (Brüx), Budějovice (Budweis), Čáslav (Czaslau), Chrudim, Vysoké Mýto (Hohenmaut), Doksy (Hirschberg), Kadaň (Kaaßen), Kouřim (Kaurchim), Kolín (Kollin), Kutná Hora (Kuttenberg), Mělník, Stříbro (Mies), Nymburg (Nimburg), Plzeň (Pilsen), Police (Politz), Polička (Politschka) a Domažlice (Taus). Všechna tato města, německá způsobem svého založení a svou povahou, obdržela název „královská města“. Vlastnila plnou autonomii, měla svobodu ohledně nakládání s obecním majetkem, vykonávala místní policejní a soudní činnost v otázkách cti, majetku a života. Mohla vypisovat daně k zaplacení vlastní správy a měla ve svých službách vlastní ozbrojenou moc.

An der Spitze der Stadtverwaltung stand in dieser Zeit der Erbrichter, ihm zur Seite der Consul oder Prokonsul; aus letzterer Würde hat sich im Laufe der Zeit das Bürgermeisteramt entwickelt. Den Beirath bildeten die Geschworenen (Jurati.) Das Jahr, in welchem Aussig den Charakter einer königlichen Stadt erhielt, scheint 1273 zu sein; damals besaß Aussig auch schon seinen Richter, Consul, Schöppen und Stadtschreiber und hatte, wie Brüx, das Recht, ein eigenes Siegel zu führen.

Diese älteste und höchst wichtige Urkunde ist jedoch, wie aus den spätern Bestätigungsurkunden Karls IV. hervorgeht, bei einem Brande - das Jahr, wann derselbe stattfand, ist leider nicht genannt - verloren gegangen. Damals wurde auch schon das Magdeburger Stadtrecht in Aussig eingeführt, nachdem auch auf der Kleinseite Prags, dann in den Nachbarstädten Leitmeritz, Raudnitz, Brüx und Kommotau Gericht gehalten wurde. Die Pflege des Rechtes lag in den Händen des Schöffen (scabini) unter dem Vorsitz des Richters.

Nach doppelter Seite hin war die Einführung dieses alterprobten Stadtrechtes von Wichtigkeit; denn einmal bot dasselbe die Möglichkeit rascher Justiz, was insbesondere dem Handel gegenüber, einem Lebenselemente unserer Stadt, von ganz außerordentlicher Bedeutung war, und zweitens wurde dadurch eine innigere Verbindung Aussigs mit den ebengenannten Städten angebahnt und hergestellt. In besonders wichtigen Fällen, wo Unentschiedenheit im Schöppenkörper herrschte, mußte sich diese nemlich an die Mutterstadt Magdeburg oder nach Leitmeritz, den bedeutendsten Schöppenstuhl nach Magdeburger Recht in Böhmen wenden. Die Könige Böhmens sahen, namentlich um das Geld nicht aus dem Lande kommen zu lassen, das letztere gerne und so muß sich frühzeitig schon ein reger Verkehr zwischen Aussig und Leitmeritz auch in rechtlicher Hinsicht eingestellt haben. Jedenfalls war diese Verbindung innigerer und friedlicher Natur, als der Handelsverkehr zwischen den beiden Städten, wie wir bald sehen werden.

Nach dem Tode Przemysl Ottokar II. in der Schlacht auf dem Marschfelde 1278 kam Aussig, freilich nur auf kurze Zeit, in andere weniger erfreuliche Hände. Markgraf Otto von Brandenburg, eine durchaus egoistische Natur, führte damals für Ottokar's minderjährigen Sohn Wenzel die Regentschaft in Böhmen. Nachdem er sich schon im Jahre 1281 15.000 Mark für seine Mühewaltung hatte zahlen lassen, forderte er von den böhmischen Ständen bald darauf noch weitere 20.000 Mark. Da die böhmischen Stände nicht im Stande waren, diese Summe zu zahlen, mußten ihm dafür mehrere Burgen und Städte in Böhmen verpfändet werden und zwar Aussig, Bösig, Brüx, Sandau, Scharfenstein, Tetschen und Zittau. Das Opfer war ein schweres, aber nur um diesen Preis wurde dem jungen König Wenzel II. die Möglichkeit geboten, zum Throne zu gelangen. Aber schon im folgenden Jahre kam, insbesondere durch die energische Handlungsweise Kaiser Rudolfs I. von Habsburg, Aussig an Böhmen zurück.

V čele městské správy stál v této době dědičný rychtář, vedle sebe měl ještě konzula nebo prokonzula. Z posledně jmenované hodnosti se v průběhu doby vyvinul starostovský úřad. Poradní sbor tvořili porotci (přísežní). Zdá se, že Ústí se svou povahou stalo královským městem v roce 1273. Tehdy Ústí mělo již vlastního rychtáře (Richter), konzula, konšele a městského písaře. Stejně jako Most mělo právo používat vlastní pečeť.

Tato nejstarší a mimořádně důležitá listina se však při jednom z požárů ztratila, jak se dozvídáme z pozdějších potvrzovacích listin Karla IV. Ve kterém roce k požáru došlo nevíme. Tehdy bylo v Ústí zavedeno také magdeburské městské právo poté, co se tak předtím již stalo na Malé Straně v Praze, následně také v sousedních městech Litoměřicích, Roudnici, Mostě a v Chomutově. Péče o právo leželo v rukou porotce (scabini) za předsednictví rychtáře.

Zavedení osvědčeného městského práva bylo důležité ze dvou důvodů. Zaprvé nabízelo možnost rychlého průchodu spravedlnosti, což mělo mimořádný význam obzvláště pro obchod, který byl životně důležitým elementem měst. Zadruhé tím bylo vytvořeno spojení Ústí s právě jmenovanými městy. V obzvláště důležitých případech, kdy nebylo možné mezi konšely dosáhnout rozhodnutí, museli se totiž obrátit na mateřské město Magdeburg nebo na Litoměřice, kde byla nejvýznamnější konšelská stolice podle magdeburského práva v celých Čechách. Králové Čech viděli rádi druhou variantu především z toho důvodu, aby neodcházely peníze ze země. Mezi Ústím a Litoměřicemi docházelo z právního pohledu k rušné výměně. V každém případě bylo toto spojení obou měst bližší a klidnější než obchodní vztahy obou měst, jak brzy uvidíme.

Po smrti Přemysla Otakara II. v bitvě na Moravském poli roku 1278 přešlo Ústí, samozřejmě jen na krátkou dobu, do méně přívětivých rukou. Markrabě Otto z Brandenburku, který byl velmi egoistický, vládl tehdy v Čechách v zastoupení za Otakarova nezletilého syna Václava. Poté, co si v roce 1281 nechal za svou namáhavou správu zaplatit 15 000 marek, požadoval brzy na to od českých stavů dalších 20 000 marek. Jelikož mu české stavy nebyly schopny tuto sumu zaplatit, musely mu za to dát do zástavy několik hradů a měst v Čechách. Jednalo se o Ústí, Bouzov, Most, Žandov (Sandau), Ostrý Kámen (Scharfenstein), Děčín (Tetschen) a Žitavu (Zittau). Oběť to byla těžká, ale jen za tuto cenu byla mladému králi Václavovi II. poskytnuta možnost dostat se k trůnu. Ale již následujícího roku přešlo Ústí, především díky energickému způsobu jednání císaře Rudolfa I. Habsburského, zpátky na Čechy.

Der letzten Regierungszeit Przemysl Ottokar II. fällt auch die Erbauung der Aussiger Stadtkirche - leider fehlt auch hier das Jahr - anheim, die gleich den Pfarrkirchen zu Hohenmauth, Saaz und der Minoritenkirche zu Eger eine Gothik von zwar einfacher, aber edelster Durchbildung zeigt. Es ist dies der älteste Theil der Stadtkirche, das heutige Presbyterium; noch mahnen an diese herrliche Zeit außer den flachen Bögen des Presbyteriums auch die am Eingange in dasselbe angebrachten Figuren, auf denen die Kreuzbögen ruhen. Am Ende dieser Periode setzte sich auch der deutsche Ritterorden fest; er hatte daselbst die Stadtpfarrkirche inne. Sie war von Königstein aus gegründet worden und heißt noch in Urkunden vom Jahre 1321 Filiale der Kirche „Unserer lieben Frau“ zu Stein, d. i. Königstein, obwohl, wie schon oben gemeldet, später das Dekanat auch über die Königsteiner Kirche in Aussig sich befand. Zum deutschen Ritterorden trat bald auch noch der Orden der Kreuzherren mit dem rothen Stern, der 1327 das Stadtpital bei der Kirche „St. Matern“ erwarb und daselbst eine eigene Commende gründete. Den Besitz derselben bestätigte Karl IV. durch ein Privilegium am 21. August des Jahre 1355. Ihnen reihte sich endlich, ohne daß wir auch da im Stande wären, das Jahr anzugeben, der Dominikanerorden an, der bei der Kirche zu „St. Adalbert“ ein Kloster gründete. So war nun für die kirchlichen Interessen der Stadt Aussig in genügendster Weise vorgesorgt.

Eine neue Periode der Stadt beginnt mit der Herrschaft der Luxemburger in Böhmen. König Johann (1310 - 1346) mochte er auch sonst ein abentheurerlicher Charakter sein und lieber in Turniren und Festspielen außerhalb Böhmens seine Unterhaltung suchen, als daheim regieren, war doch für die Gestaltung der staatsrechtlichen Verhältnisse, insbesondere aber für die Entwicklung des Städtewesens von größter Wichtigkeit.

Seine häusige Abwesenheit war zwar dem Lande durchaus schädlich, indem er die Regentschaft dann regelmäßig Männern überließ, die in erster Linie nur sich selbst zu bereichern suchten; aber aus seinen stets bedrängten Verhältnissen in finanzieller Beziehung haben die Städte doch wenigstens einen Vortheil geschöpft. So oft Johann Geld brauchte, wandte er sich an die königlichen Städte, die nun wiederum ihrerseits kein Geld gaben, wenn sie nicht ausgedehnte Privilegien für ihre Subsidien (die ja voraussichtlich nicht wieder heimgezahlt wurden) erhielten. So auch Aussig. Zwar erfahren wir nicht, welche Summen die Stadt dem Könige zur Verfügung stellte, aber wenigstens was er ihr dafür gegeben, liegt in den Urkunden noch klar erhalten. Das erste Auftreten König Johanns schien freilich der Stadt Aussig nicht besonders günstig zu sein. Die junge aufblühende Stadt besaß bald einen ausgedehnten Handel, der hauptsächlich auf der Elbe sich entfaltete, was der Nachbarstadt Leitmeritz, die als alter Handelsort schon längst eines bedeutenden Rufes genoß, ein Dorn im Auge war. Einen darüber zwischen beiden Städten ausgebrochenen Streit entschied König Johann am 4. Mai 1325 noch zu Gunsten der ältern Stadt.

Do posledních let vlády Přemysla Otakara II. spadá také výstavba ústeckého městského kostela. Bohužel nám i zde chybí přesný rok. Stejně jako u farních kostelů ve Vysokém Mýtě (Hohenmauth), Žatci (Saaz) a minoritního kostela v Chebu (Eger) se jednalo o jednoduchou, ale vznešeně propracovanou gotickou stavbu. Je to nejstarší část městského kostela, dnešní presbytář. Ještě dnes na tuto skvělou dobu upozorňují ploché oblouky presbytáře, stejně jako postavy umístěné do jeho vchodu, na nichž odpočívají křížové oblouky. Na konci tohoto období se zde pevně usadil Řád německých rytířů, který vlastnil také městský kostel. Ústecký městský kostel byl založen z Königsteinu („Královský Kámen“ u Bad Schandau) a ještě v listinách z roku 1321 se jmenuje filiálka kostela „Naší milé paní“ u Steinu, což byl Königstein, i když jak jsem již psal, později se děkanství také nad königsteinským kostelem nacházelo v Ústí. K řádu německých rytířů se brzy přidal také Řád křížovníků s červenou hvězdou, který v roce 1327 získal městský špitál u kostela „Svatého Materni“ (dnes plocha naproti divadlu) a založil tam své sídlo (komendu). Toto vlastnictví potvrdil Karel IV. svým privilegiem ze dne 21. srpna roku 1355. K těmto dvěma řádům se nakonec zařadil také řád Dominikánů, který založil u kostela svatého Vojtěcha klášter. Přesný rok bohužel nejsme schopni určit. Tak bylo o církevních zájmy města Ústí dostatečným způsobem postaráno.

Nové období pro město začalo s vládou Lucemburků v Čechách. Král Jan (1310-1346), i když byl dobrodružnou povahou a raději hledal zábavu mimo Čechy na turnajích a slavnostech, než aby doma vládnul, měl velký význam pro uspořádání státoprávních poměrů a obzvláště pro rozvoj měst.

Jeho nepřítomnost v zemi byla sice na škodu, neboť vládnutí pravidelně přenechával mužům, kteří v první řadě mysleli na vlastní obohacení, ale tyto nuzné finanční poměry dokázala alespoň města využít ke svému prospěchu. Kdykoliv Jan potřeboval peníze, obrátil se na královská města. Ta mu však nedala žádné peníze, aniž by za své finanční dotace, které podle očekávání nikdy nebyly splaceny, neobdržela rozsáhlá privilegia. Tak se chovalo i Ústí. Nedozvíme se sice, jakou sumu město králi poskytlo, ale alespoň to, co za to poskytnul on, je možné se zcela jasně dozvědět z listin. První vystupování krále Jana se Ústí samozřejmě nezdálo příliš výhodné. Mladé kvetoucí město však brzy začalo bohatnout díky rozsáhlému obchodu, který se rozvíjel především na Labi. To bylo samozřejmě trnem v oku sousednímu městu Litoměřice, které bylo již dávno obchodním místem s vynikající pověstí. Vzniklý spor obou měst rozhodl král Jan dne 4. května 1325 ve prospěch staršího z měst.

Zwar sollten die Rechte der königlichen Stadt Aussig noch aufrecht erhalten werden, jedoch wurden sie dahin beschränkt, daß, wenn die Aussiger ihre Schiffe entweder im Dorfe Lobositz oder an andern Orten, außer am Ufer vor der Stadt Leitmeritz, laden oder ausladen, oder fremde Waaren unter dem Vorwande, daß sie ihnen gehören, überhaupt führen und rechtlich einer Verletzung der Rechte überführt würden, sollte es den Leitmeritzern erlaubt sein, sich in den Besitz der Waare zu setzen und sie zum eignen Vortheil zu verwenden. Ferner wurde den Aussigern verboten, auf den Märkten von Leitmeritz Getreide oder andere Waaren zu kaufen, oder auf der Elbe Salz stromauf- oder abwärts zu führen, wenn diese Waare nicht vorher den Bürgern von Leitmeritz zum Kaufe angeboten oder ausgestellt worden waren. *)

Später freilich räumte König Johann den Aussigern dennoch dieselben Rechte, wie Leitmeritz, ein. Ein Privilegium desselben Königs vom 14. Februar 1327 gestattete der Stadt die Verlegung des bisher am Freitage abgehaltenen Wochenmarktes auf den Dienstag, gab ihr ferner das Recht, Diebe und andres Landstreichergesindel aufzuheben und gerichtlich zu behandeln, was insbesondere bei der Lage der Stadt hart an den Landesgrenzen wichtig und nothwendig war, und bestätigte zuletzt derselben das Magdeburger Recht.**) Von ganz besonderer Wichtigkeit aber war jene Urkunde, welche König Johann bei Gelegenheit seiner Anwesenheit in Kommotau Ende Juli 1335 der Stadt übergab. Der König war damals, nach zweijähriger Abwesenheit in seinem Stammlande Luxemburg und in Frankreich, wo er in gewohnter Weise zahlreiche Feyden angefangen und nach Herzenslust turniert hatte, wieder nach Böhmen zurückgekehrt. Eine Deputation von Geschworenen der Stadt Aussig hatte sich nun in Kommotau beim Könige eingefunden und klagte, gleichwie es die Leitmeritzer 1329 gethan hatten, daß sie, da ihnen die alten Urkunden verbrannt seien, von den königlichen Beamten hart bedrängt würden. Damit nun, wie die Urkunde sich ausdrückt, die Bürger frei aufathmen könnten, fixirte der König nach Angabe der Geschworenen die Beiträge, welche die Stadt zur königlichen Kammer zu leisten hatte, genau, gestattete ihnen die Einhebung der landesfürstlichen Umlage, der Berna, durch eigene Beamte und zählte die armen Handwerker von der Entrichtung derselben los. Ferner erlaubte er den Aussiger Bürgern das freie Kaufrecht von Gütern, ausgenommen die

* J. Lippert „Geschichte der Stadt Leitmeritz“ pag. 48 nach einer Bestätigungsurkunde im Leitmeritzer Stadtarchive v. J. 1536.

** Bestätigungsurkunde K. Karl's IV. vom 9. November 1349 im Aussiger Stadtarchive

Práva královského města Ústí sice měla zůstat zachována, avšak byla omezena tím způsobem, že Ústečané své lodě musely nakládat v Lovosicích nebo jiných místech, ne však u břehů města Litoměřice. Převážení cizího zboží s výmluvou, že jim nepatří, nebylo povoleno a právně znamenalo porušení práv Litoměřic. V takovém případě Litoměřickým mělo být povoleno si zboží nechat a využít ho ke svému užitku. Dále bylo Ústečanům zakázáno kupovat na trzích v Litoměřicích obilí nebo jiné zboží, stejně jako převážení soli po proudu i proti proudu Labe, když toto zboží předtím nebylo vystaveno a nabídnuto ke koupi občanům Litoměřic. *)

Později samozřejmě král Jan udělil Ústečanům stejná práva jako Litoměřicím. Privilegium stejného krále ze dne 14. února 1327 povolilo městu přeložení týdenního trhu, který se do té doby konal v pátek, na úterý. Dále dostali právo zbavit se zlodějů a jiné toulavé sebranky (Gesindel = ksindl), možnost soudit je. To bylo důležité a nutné především z důvodu polohy města blízko zemské hranice. Současně městu potvrdil magdeburské právo.**)

Mimořádný význam měla ale listina, kterou král Jan předal městu u příležitosti své přítomnosti v Chomutově (Kommotau) koncem července 1335. Král se tehdy po dvouleté nepřítomnosti, kdy byl v zemích svého původu Lucembursku a Francii a kde obvyklým způsobem začal mnoho bitek a turnajů podle libosti, vrátil do Čech. Poselstvo představitelů města Ústí se sešlo v Chomutově u krále a stěžovalo si stejně, jak to udělali v roce 1329 litoměřičtí, že jim staré listiny shořely a královští úředníci je zatvrzelým způsobem obtěžují. Jak říká listina, aby občané měli možnost se svobodně nadýchnout, stanovil král pevně a jasně podle údajů představitelů obce částky, které město mělo odvádět královské komoře. Umožnil jim vybírání zemské knížecí daně, tzv. berny, vlastními úředníky a osvobodil chudé řemeslníky od jejího placení. Dále povolil ústeckým občanům svobodné kupní právo statků (nemovitostí) s výjimkou

* J. Lippert „Geschichte der Stadt Leitmeritz“ str. 48 podle potvrzovací listiny v litoměřickém městském archivu z roku 1536.

** Potvrzovací listina císaře Karla IV. ze dne 9. listopadu 1349 v ústeckém městském archivu

geistlichen Lehen und überließ ihnen überdies zur Aufbesserung ihrer Finanzen das sogenannte „Schrotamt“, d. i. die Abgaben, die beim Verschroten des Bieres und Weines eingehoben wurden. In dieser Urkunde werden auch zwei Flurnamen bei Aussig genannt, nämlich die „Aue“ (in loco Aue vulgariter nuncupato) und „unter dem großen Stein“ (sub magno lapide), das ist unter dem heutigen Marienberge, die später Podskal benannte Flur, wo der berühmte Podskaler Wein wuchs.*) Ein weiterer Brief K. Johann's gegeben in Prag am 4. Juni 1339 bestätigte abermals das Magdeburger Stadtrecht; das, wie das königliche Schreiben sagt, schon vom Anbeginn der Stadt eingeführt war und ermächtigt den dortigen Schöppenstuhl, gemeinschädliche Menschen, wie Mörder, Diebe, Straßenräuber, Brandstifter, Münz- und Gewichtfälscher vor sein Forum zu ziehen und an ihnen die gesetzliche Strafe zu vollziehen; ferner solche Leute, die einen andern verletzt oder sonst wie am Leibe geschädigt haben, im Weichbilde der Stadt aufzugreifen und gerichtlich zu behandeln, ebenso ihre Schuldner, ebenfalls in städtischen Weichbilde zu verhaften. Von besonderer Wichtigkeit aber ist die Bestimmung daß kein Aussiger vor ein anderes, als das heimische, oder doch wenigstens vor ein nach Magdeburger Recht eingerichtetes Collegium gestellt werden solle.**)

Ein weiteres Privilegium K. Johann's vom 10. Mai 1339 gestattete den Aussigern weiters freie Schifffahrt auf der Elbe und Moldau, - sie sollten in dieser Hinsicht den Leitmeritzern gleich gehalten werden - und verbietet, daß Handwerker innerhalb einer Meile von der Stadt sich ansiedeln. Auch dieses Privilegium wurde von Karl IV. den 24. Oktober 1349 bestätigt.***) König Johann fand bekanntlich einen seinem abentheuerlichen Leben entsprechenden ritterlichen Tod in der Schlacht von Crecy 1346, in der er dem französischen Könige gegen die Engländer Hilfe leistete. Unter seinem Sohne Karl IV. (1346 - 1378) erreichte Böhmen den Höhepunkt seiner Blüthe und damit auch das böhmische Städtewesen, für das Karl angelegentlichste Sorge trug, den Gipfelpunkt seiner Entfaltung. Karl IV. hatte wiederholt den von seinem Vater den Aussigern gegebenen wichtigen Freiheiten und Rechten seine königliche Bestätigung ertheilt. Ihnen fügte der König noch mittelst Privilegium vom 13. Oktober 1372 das Recht hinzu, daß die Aussiger ihre Güter, an wen sie immer wollten, vertestiren können. Daß natürlich auch der Weinbau unter der Regierung Karl's IV., der diesen Zweig der Landeskultur allenthalben und insbesondere im schönen Elbthale ungemein förderte, blühte, liegt auf der Hand. Nach jeder Richtung hin zeigt die Zeit der beiden ersten Luxemburger eine Blüthenperiode des Städtewesens in Böhmen; deutsch war der Charakter der Städte, deutsch war die Sprache ihrer Bürger; Aussig schien der glücklichsten Entwicklung entgegenzugehen, da wurde es freilich durch die Ereignisse der Husitenzeit in seiner Entfaltung in der furchtbarsten Weise gehemmt.

* Die Bestätigungsurkunde vom 9. Dezember 1349 im Aussiger Stadtarchive.

** Die Originalurkunde K. Johann's sowie die Bestätigungsurkunde Karl's IV. vom 9. Dezember 1349 im Aussiger Stadtarchive.

***) Die Bestätigungsurkunde im Aussiger Stadtarchive.

****) Originalurkunde im Aussiger Stadtarchive.

církevních lén a přenechal jim nadto ke zlepšení jejich financí takzvaný „šrotovní úřad“, což jsou odvody, které se odvádějí za „sešrotování / mletí“ piva a vína. V této listině jsou jmenovány také názvy dvou polí u Ústí, totiž „Aue“ (in loco Aue vulgarite nuncupato, česky louka / niva) a „Pod velkým kamenem“ (sub magno lapide), což je pod dnešní Mariánskou horou (Marienberg). Později se pozemek nazýval Podskal, kde rostlo proslulé Podskalské víno (Podskaler Wein). *) Další dopis krále Jana vydaný v Praze dne 4. června 1339 potvrdil používání magdeburského práva, které jak říká královský dopis, v něm bylo zavedené již od začátku existence města. Toto právo zmocňuje tamější konšelský úřad, aby postavil lidi škodící společnosti, jako vrahy, zloděje, pouliční loupežníky, žháře, penězoškůdce a šiditele vah před své shromáždění a vykonal na nich zákonný trest. Dále měli právo v územním okruhu města polapit a soudit lidi, kteří někoho jiného zranili nebo mu jinak ublížili na zdraví. Zvláštní význam má však předpis, že žádný Ústečan nemůže být postaven před jiný než domácí soud nebo alespoň před soud zřízený podle magdeburského práva.**)

Další privilegium krále Jana ze dne 10. května 1339 povolovalo Ústečanům svobodnou jízdu loděmi po Labi a Vltavě. V tomto ohledu měli mít stejná práva jako litoměřičtí. Současně také zakazovalo, aby se řemeslníci usazovali do milové vzdálenosti od města. Také toto privilegium bylo potvrzeno Karlem IV. dne 24. října roku 1349.***) Král Jan nalezl, jak je známo, rytířskou smrt odpovídající jeho dobrodružnému životu, v bitvě u Kresčaku (Crecy) roku 1346, ve které francouzskému králi pomáhal proti Angličanům. Za vlády jeho syna Karla IV. (1346-1378) dosáhly Čechy vrcholu svého rozkvětu, což se týkalo také rozvoje měst, o což se Karel pečlivě staral. Karel IV. opakovaně potvrzoval Ústečanům důležité svobody a práva, které měli od jeho otce. K nim král Karel IV. ještě prostřednictvím privilegia ze dne 13. října 1372 přidal právo, aby Ústečané mohli své statky v závětech odkazovat komu chtějí. Co je také samozřejmé je, že za vlády Karla IV. bylo podporováno a kvetlo odvětví pěstování vína, obzvláště také v krásném labském údolí. Ve všech směrech se ukazuje, že období vlády obou prvních Lucemburků znamenalo období rozkvětu měst v Čechách. Německý byl charakter měst, němčina byla jazykem jejich obyvatel. Zdálo se, že Ústí směřuje k nejšťastnějšímu rozvoji. V tu chvíli bylo město událostmi husitské doby ve svém rozvoji nejstrašnějším způsobem zaraženo.

* Potvrzovací listina ze dne 9. prosince 1349 v Ústeckém městském archivu.

** Originální listina krále Jana, stejně jako potvrzovací listina Karla IV. ze dne 9. prosince 1349 v Ústeckém městském archivu.

***) Potvrzovací listina v Ústeckém městském archivu.

****) Originální listina v Ústeckém městském archivu.

Die Husitenzeit, jene schreckliche Periode der Reaktion gegen das deutsche Element und dessen schönste und segensreichste Blüthe, das deutsche Städtewesen in Böhmen, sollte auch an Aussig nicht vorübergehen, ohne hier die furchtbarsten Spuren der Zerstörung zu hinterlassen. Es ist bei dem engen Rahmen, in den wir die Lokalgeschichte Aussig's einzeichnen müssen, natürlich nicht möglich, in die Ursachen dieser Kriege, die Stellung der Parteien während derselben und die einzelnen leitenden Männer näher einzugehen, wir können eben nur das mittheilen, was auf unsere Stadt unmittelbar Bezug hat.

Am 6. Juli 1415 erlitt Magister Johannes Hus, der unerschütterlich für seine Überzeugung einstand, ungebrochenen Muthes den Feuertod; am 30. Juli 1419 wurden die Rathsherren auf der Neustadt zu Prag aus den Fenstern des Rathhauses gestürzt und damit war der Anfang der Husitenkriege gegeben. An die Spitze der husitischen Partei, die Wenzel I. Bruder Sigismund nicht als König von Böhmen anerkannte, trat Johann Zizka von Trocnow. Nach der glücklichen Schlacht am Zizkaberger war er und seine Partei im Besitze von Prag und nun galt es, auch die übrigen Städte Böhmens dem Husitismus zu unterwerfen. Nachdem zuerst die kleinern Städte in der Nähe von Prag genommen waren, begann Zizka auch an die Unterwerfung der größern, durchaus deutschen Städte nahe den Landesgrenzen zu denken. Am Palmsonntage 1421 fiel Komotau in seine Hände, am 29. Mai desselben Jahres ergab sich auch Leitmeritz. Schritt für Schritt gewinnt nun der Husitismus im Eger- und Bilathale an Boden. Am 12. Juli fällt die Stadt, am nächstfolgenden auch die Burg Bilin in die Hände der Sieger, rasch folgten die Stadt Dux und die Kläster Osseg, Teplitz, Doxan u. a. m. Am 24. Juli erscheinen die Husiten schon vor Brüx, wo insbesondere die königliche Burg „Landeswart“ einen wichtigen Punkt bildete. Dreizehn Tage dauerte schon die Belagerung, da erschien am 5. August ein deutsches Heer unter Markgraf Friedrich dem Streitbaren von Meißen, der im Bielathale reich begütert war, zum Einsatze und die Husiten hatten eine furchtbare Niederlage zu verzeichnen. Sie ließen ihre sämmtlichen Wagen und Wurfmaschinen und außerdem 3000 Mann Erschlagene am Platze und flohen. Der hart bedrängte Sigismund überlies am 15. April 1423 an Friedrich von Meißen auch Aussig, das bisher dem Könige unerschütterlich treu geblieben war, als Pfand, - das erste Glied einer neuen Kette von Kämpfen. Auch Kostenblatt bei Bilin, sowie das feste Schloß Blankenstein, das damals Albrecht Schenk von Landsberg gehörte, begaben sich in den Schutz des meißnischen Markgrafen und erhielten gleich Aussig eine meißnische Besatzung.

Am 11. Oktober 1424 starb Zizka im Lager von Przibislau an der Pest; die beiden Prokope, der große und der kleine, treten jetzt das Erbe des Husitenführers an, neben sie stellt sich Jakobell von Mähren, bekannter unter dem Namen Jakaubek von Wrzezowitz. Dieser kühne, unternehmende Mann richtete nun seine Blicke auf das den Meißnern verpfändete Aussig. Die Stadt mußte genommen werden. Während Prokop vor Brüx zog, lagerte sich Jakaubek mit seinen Schaaren vor Aussigs Mauern.

Husitská doba, to strašlivé období reakce proti německému elementu a jeho nejhezčímu a nejpožehnanějšímu květu, německým městům v Čechách, neprošlo ani kolem Ústí (Aussig) jen tak kolem, aniž by zde nezanechalo nejhroznější stopy zkázy. V tom malém rámci, ve kterém lokální dějiny Ústí vykreslujeme, není samozřejmě možné, abychom zde popisovali příčiny válek, postoje jednotlivých stran a jednotlivé vedoucí muže. Můžeme sdělit jen to, co se bezprostředně vztahuje k našemu městu.

Dne 6. července 1415 utrpěl magistr Jan Hus, který stál neotřesně za svou pravdou, s nezlomenou statečností smrt upálením. Dne 30. července 1419 byli radní Nového Města Pražského vyhozeni z oken radnice, a tím začaly husitské války. Na čele husitské strany, která neuznala bratra Václava I. Zikmunda za českého krále, vystoupil Jan Žižka z Trocnova. Po šťastné bitvě na Žižkovské hoře se zmocnil on a jeho strana Prahy. Potom byl jejich cíl podřídit husitství také ostatní města Čech. Poté, co nejprve obsadili malá města v blízkosti Prahy, začal Žižka pomýšlet na to, že si podrobí větší čistě německá města u zemských hranic. Na Květnou neděli 1421 padl Chomutov (Kommotau) do jeho rukou, dne 29. května stejného roku se mu vzdaly Litoměřice. Krok za krokem získávalo husitství v údolí Ohře a Bělé půdu pod nohama. Dne 12. července padlo město, další den také hrad Bílina do rukou vítězů. Rychle následoval Duchcov (Dux) a klášter Osek (Osseg), Teplice (Teplitz) a Doksany (Doxan) a mnohá další města. Dne 24. července se husité již objevili před Mostem (Brüx), kde tvořil královský hrad „Landeswart (Zemská strážní věž)“ důležitý bod. Již třináct dní trvalo obléhání, když se dne 5. srpna objevilo německé vojsko pod vedením markraběte Friedricha Bojovného z Míšně. Tomu patřilo v údolí Bělé mnoho statků. Husité utrpěli strašnou porážku. Nechali na místě veškeré své vozy a vrhací stroje včetně 3 000 zabitých mužů a utekli. Zikmund, který byl ve velmi vážné situaci, přenechal dne 15. dubna 1423 Fridrichovi z Míšně jako zástavu také Ústí, které doposud zůstávalo neotřesitelně věrné králi. Stalo se prvním článkem nové řady bojů. Také Košťany (Kostenblatt) u Bíliny, stejně jako hrad Blansko (Blankenstein), který tehdy patřil Albrechtu Schenkovi z Landsberga, se ubrali pod ochranu míšeňského markraběte a obdrželi stejně jako Ústí míšeňskou posádku.

Dne 11. října 1424 zemřel Žižka v táboře u Přibyslavi na mor. Oba Prokopové, Velký a Malý, se nyní stali dědici husitského vůdce. Vedle nich se postavil Jakobell z Moravy, známý pod jménem Jakoubek z Vřesovic. Tento odvážný, podnikavý muž nyní zamířil své pohledy na Ústí zastavené Míšeňským. Chtěl město dobýt. Zatímco Prokop táhnul na Most, utábořil se Jakoubek se svými šiky před ústeckými městskými hradbami.

Hier hatten im Namen des meißnischen Markgrafen Dietrich Pack und Caspar Rechenberg das Commando in den Händen. Aber trotz aller Stürme war er nicht im Stande, die von den Bürgern im Vereine mit der meißnischen Besatzung heldenmüthig vertheidigte Stadt einzunehmen. Friedrich der Streitbare, jetzt auch Herzog von Sachsen, war damals gerade beim Reichstage in Nürnberg abwesend und konnte so persönlich für die ihm verpfändete Stadt wenig thun. Die Gemalin des Herzogs, Katharina, eine sehr energische Frau rüstete unterdessen, um den in Aussig hart Bedrängten Hilfe zu bringen. Und Hilfe war jetzt um so dringender geboten, als zu Jakaubek von Wrzesowitz auch noch Sigismund Korybut und Prokop mit ihren Schaaren gestoßen waren. Da Herzog Friedrich noch immer mit der Rückkehr zögerte, führte Katharina selbst das Heer von Freiberg bis an das Erzgebirge. Am 15. Juni überschritten die Meißner das Gebirge und am nächsten Tage, Sonntag, den 16. Juni 1426 kamen sie bereits bis nach Prödlitz.

Führer des meißnischen Heeres waren Boso von Vitzthum mit seinem Bruder Apollonius, Ernst von Gleichen, Friedrich von Dohna, Heinrich von Hartenstein, Friedrich von Vitzleben, Jakob von Wangenstein u. a. Auf husitischer Seite werden neben Jakaubek, Korybut und Prokop als Führer noch genannt: Wenzel Krawarz, Jan Smirziecky, Albert von Kamaik, Hynek von Waldstein und Boczek Viktorin Kunstatt, der Vater des nachmaligen Königs Georg von Podiebrad. Die entscheidende Schlacht fand auf der noch heute Bihana genannten Flur statt, daher sie gewöhnlich auch als Schlacht auf der Bihana erwähnt wird. Trotz der Übermacht der Meißner wurde die Schlacht zu Gunsten der Husiten entschieden. Zahlreiche Meißner, darunter mehrere der Anführer, bedeckten das Schlachtfeld; die übrigen flohen der böhmischen Grenze zu. Fast inmitten des ehemaligen Schlachtfeldes, erhebt sich auf einem wenig steilen Hügel die uralte St. Laurentiuskirche; im Verlaufe zog sich jedoch die Schlacht bis an den Fuß des Erzgebirges. Den ältesten Quellen zufolge betrug der Verlust der Meißner 4000 Mann; andere spätere, die Niederlage übertreibenden Schriftsteller wissen jedoch von 18000, ja selbst von 52000 Mann gebliebener Meißner zu erzählen. So auch das tschechische Lied von der „Schlacht bei Aussig“ (bitwa pred Ustím), das die Schlacht freilich vom Standpunkte des ausgeprägtesten Deutschenhasses besingt. Das Lied ist indeß erst ein Jahrhundert nach der Schlacht entstanden. Wir führen zur Charakteristik desselben nur eine Strophe, die vierte, an:

„Gott sei gedankt, o preiset ihn!
Er hat uns Hilfe und Ruhm verlieh´n,
Die Deutschen, die Deutschen zu schlagen
Und aus dem Lande zu jagen“,

*) Das Lied von der „Schlacht bei Aussig“ ist in deutscher Übersetzung mit eingehender historischer Würdigung von Dr. Hallwich in den Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, II. p. 184 besprochen.

Zde měli ve jménu míšeňského markraběte velení v rukou Dietrich Pack a Caspar Rechenberg. Přes všechny podniknuté útoky nebyl Jakoubek schopen zmocnit se města, které statečně bránili jeho občané ve spojení s míšeňskou posádkou. Friedrich I. Bojovný (Friedrich der Streitbare), nyní také saský vévoda, byl tehdy právě na říšském sněmu v Norimberku a mohl tedy pro město, které měl v zástavě, udělat jen málo. Manželka vévody, Kateřina, která byla velmi energickou ženou, začala mezitím zbrojit, aby těžce zkoušeným lidem v Ústí přivedla pomoc. A pomoc byla o to nutnější, jelikož se k Jakoubkovi z Vřesovic přidal také Zikmund Korybut a Prokop se svými bojovníky. Jelikož vévoda Friedrich stále ještě otálel s návratem, vedla Kateřina sama vojsko od Freiberga až po Krušné hory. Dne 15. června překročili míšeňští hory a další den, v neděli, dne 16. června 1426 došli až k Předlicím (Prödlitz).

Vůdci míšeňského vojska byli Boso z Vitzthumu s jeho bratrem Apolloniem, Ernstem z Gleichenu, Friedrichem z Dohny, Heinrichem z Hartensteinu, Friedrichem z Vitzlebenu, Jakobem z Wangensteinu a další. Na husitské straně jsou vedle Jakoubka, Korybuta a Prokopa jako vůdci jmenováni ještě: Václav Kravař, Jan Smiřecký, Albert z Kamýka, Hynek z Valdštejna a Boček Viktorín z Kunštátu, otec pozdějšího krále Jiřího z Poděbrad. Rozhodující bitva se konala na pláni, které se dodnes říká Běhání (Bihana). Proto se běžně nazývá bitva Na Běhání. Přes převahu míšeňských byla bitva rozhodnuta ve prospěch husitů. Mnozí míšeňští, mezi nimiž bylo také mnoho velitelů, pokryli bitevní pole, ostatní uprchli směrem k české hranici. Téměř uprostřed dřívějšího bitevního pole se tyčí na málo prudkém kopečku prastarý kostel svatého Vavřince. V průběhu se však bitva táhla až na úpatí Krušných hor. Podle nejstarších pramenů činily ztráty míšeňských 4 000 mužů. Pozdější spisovatelé, kteří porážku přeháněli, vyprávěli dokonce o 18 000 nebo dokonce o 52 000 padlých míšeňských mužích. Tak je tomu také v písni o „Bitvě u Ústí“ (bitwa pred Ustím), která bitvu samozřejmě opěvuje z hlediska zjevné nenávisti k Němcům. Píseň vznikla až sto let po bitvě. Pro charakteristiku zde uvedeme jednu sloku (štrofu), čtvrtou:

„Bohu buď díky, ó velbte ho!
Přinesl nám pomoc a propůjčil slávu,
abychom Němce, Němce porazili
a ze země vyhnali“,

*) Píseň o „Bitvě u Ústí“ je zevrubně analyzována v německém překladu panem Dr. Hallwichelem v časopise Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen (Sdělení spolku pro dějiny Němců v Čechách), II. str. 184.

was wohl hinreichend sein wird, den Geist, von dem das Lied durchweht ist, zu kennzeichnen. „Wie die Garben auf dem Felde lagen die Leichen dicht beieinander bis zum Gebirge“ sagt ein gleichzeitiger Schlachtbericht. Bemerkenswerth mag es weiter erscheinen, daß Jakaubek von Wrzesowitz, selbst während die Schlacht am ärgsten wüthete, und seine Husiten kein menschlich Rühren mehr kannten, doch immer noch mit seinen Gegnern Erbarmen fühlte. So nahm er den Herrn Waldenberg von Wolkenstein auf sein Pferd, um ihn aus dem Schlachtgetümmel zu flüchten, doch ein husitischer Pfeil, der den Herrn von Wolkenstein traf, vereitelte das gutgemeinte Rettungswerk des Husitenführers.

Kurz vor oder während der Schlacht war Herr Sigismund von Wartenstein auf Tetschen zu den Husiten übergegangen, was viel zu dem unglücklichen Ausgang derselben beitrug. Noch am Abende des 16. Juni fiel demselben Herrn auch die feste Burg Schreckenstein durch Verrath in die Hände, ebenso ergab sich auch die meißnische Besatzung auf Blankenstein, aus Furcht, sich nicht halten zu können. In der Nacht auf den 17. Juni ward auch Aussig furchtbar bestürmt, eingenommen, die meißnische Besatzung sammt vielen Bürgern niedergehauen und der größte Theil der Stadt von Grund aus zerstört.

Damit hatte der Husitismus nun auch im nördlichen Böhmen Fuß gefaßt und die Tschechisirung dieser bis jetzt deutschen Gegend konnte nun in Angriff genommen werden. Die in Aussig angesiedelten Orden verloren nun natürlich ihre Pfründen und damit war auch in kirchlicher Hinsicht dem Eindringen des Tschechenthums Thür und Thor geöffnet.

Das waren die Folgen der Schlacht von Aussig. Der Zerstörung entgingen theilweise die alten Kirchen der Stadt, sowie die Privilegienschätze aus der Zeit der Könige Johann und Karl.

Kurz nach der Aussiger Schlacht brachte Jakaubek auch Teplitz, ferner Bilin und Kostenblatt in seinen Besitz und war nun der mächtigste Herr im Bielathale. Der Schreckenstein kam an die Herren von Kladno und der Blankenstein verlor immer mehr seine Bedeutung. So lag denn Aussig in Schutt und Trümmern. Aber der Eroberer selbst fühlte wohl am besten die Bedeutung des Platzes. Bald ging er an den Wiederaufbau der Stadt und drei Jahre nach der Zerstörung (1429) stand dieselbe, mit Thürmen und Mauern umgeben, schöner als je da. Bald änderte übrigens auch Jakaubek von Wrzesowitz seine Politik. Nach der Schlacht bei Lipan, dem Wendepunkte des husitischen Glückes, begab sich Jakaubek, der den schlechten Stand der husitischen Sache wohl erkannte, zu Kaiser Sigismund nach Brünn. Freundlich nahm dieser den husitischen Heerführer auf und bestätigte ihn im Besitze der obengenannten Burgen und Städte, darunter auch Aussig's.

To je asi dostatečné k tomu, abychom pochopili ducha, který provanul zemí. „Jako snopy na poli ležely mrtvoly blízko u sebe až po hory“, říká dobová zpráva z bitvy. Za zmínku stojí, že Jakoubek z Vřesovic, dokonce ve chvíli, kdy bitva nejstrašnějším způsobem řádila, a jeho husité neznali žádné lidské slitování, stále ještě cítil slitování se svými nepřáteli. Tak vzal na svého koně pana Waldenberka z Volkenštajnu (Waldenberg von Wolkenstein), aby mu pomohl utéct z bitevní vřavy, avšak jeden husitský šíp, který pána z Volkenštajnu trefil, zmařil dobře míněnou záchrannou akci husitského vůdce.

Krátce před bitvou nebo během bitvy přešel na stranu husitů Zikmund z Wartenštajnu (Sigismund von Wartenstein) na Děčíně (auf Tetschen), což silně k nešťastnému vývoji bitvy přispělo. Ještě večer dne 16. června padl díky zradě do rukou stejného pána také pevný hrad Střekov (Schreckenstein). Stejně se vzdala také míšeňská posádka hradu Blansko (Blankenstein) ze strachu, že nebude schopna se ubránit. V noci na 17. června se uskutečnil mohutný útok na Ústí, město bylo husity obsazeno, míšeňská posádka včetně mnoha občanů města byla povražděna a velká část města po základy zničena.

Tím získalo husitství oporu také v severních Čechách a počestění tohoto doposud německého kraje mohlo začít. Řády usídlené v Ústí ztratily nyní samozřejmě své statky, a tím byly češství otevřeny dveře a brány také v církevních záležitostech.

To byly následky bitvy u Ústí. Zničení unikly částečně staré kostely města, stejně jako poklady ve formě privilegií z doby krále Jana a Karla.

Krátce po ústecké bitvě získal Jakoubek z Vřesovic do svého majetku také Teplice, dále Bílinu a Kostomlaty (Kostenblatt). Tím se stal nejmocnějším pánem v údolí Bělé (Bielathal). Hrad Střekov přešel na pány z Kladna a hrad Blansko ztratil navždy svůj význam. Tak leželo město Ústí v troskách. Ale dobyvatel sám asi nejlépe cítil význam místa. Brzy se pustil do práce na opětovném vystavění města a tři roky po jeho zničení (1429) stálo město opět obklopené věžemi a hradbami. Bylo ještě hezčí než předtím. Brzy ostatně sám Jakoubek z Vřesovic změnil svou politiku. Po bitvě u Lipan, bodu zvratu v husitské štěstí, se vydal Jakoubek, který asi rozpoznal, jak špatný je stav husitské věci, k císaři Zikmundovi do Brna. Císař husitského vojevůdce přátelsky přijal a potvrdil mu vlastnictví výše jmenovaných hradů a měst, mezi nimi také Ústí.

Ja bald darauf finden wir Jakaubek sogar als Hauptmann des Leitmeritzer und Saazer Kreises. Jakaubek blieb die übrige Zeit seines Lebens hindurch Parteigänger, mehr auf seinen eigenen Vorthail, als auf die Consequenz seines Charakters und seiner politischen Ansichten bedacht.

Aussig hatte sich rasch erholt. Nichtsdestoweniger tobte der Kampf noch Jahre lang in der erbittertsten Weise um die Stadt, freilich nicht der große Krieg, in dem Heer gegen Heer steht, sondern die kleine Feyde der Besitzer der umliegenden Güter untereinander. Immer mehr nahm das Räuberbandwerk in der Nähe überhand und unter den schwankenden Rechtsverhältnissen der Zeit wurde der Ritter, der Adelige, ganz entgegen den alten Satzungen und Grundlagen seines Standes, selbst zum Raubritter. Wie unsicher die Verhältnisse jener Tage waren, zeigt am besten die Thatsache, daß am 29. Dezember 1439 Jakaubek und mit ihm Herr Hans von Kolditz auf Bilin, ferner Johann, der Sohn Jakaubek's, auf Komotau, Nikolaus Lobkowitz auf Hassenstein, Jindzich von Kladno auf Schreckenstein und die Städte Leitmeritz, Brüx, Kaaden und Aussig mit dem Herrn Alesch von Sternberg auf Pürglitz und dessen Verwandten einen Friedensvertrag auf die Dauer von zwei Wochen schlossen. Um eben nur zwei Wochen Ruhe zu haben, mußte ein förmlicher Vertrag geschlossen werden!*)

Die Hauptstörfriede waren die Herren Wartenberge auf Tetschen, welches Schloß seit langer Zeit voll Raubgesindel lag. Jakaubek erstürmte 1444 das Schloß und hauste furchtbar darinnen. Die Besatzung wurde zum Theil erschlagen, zum Theil gefangen. Die Gefangenen ließ Jakaubek aufhängen, das Schloß selbst zusammenreißen. Auch am Blankensteine rührte es sich nicht minder. Von hier aus unternahm die husitische Partei 1453 den abentheuerlichen Versuch, das Schloß von Pirna zu erstürmen, was aber mißlang. Nachdem Jakaubek noch in den letzten Jahren seines Lebens zahlreiche Feyden und Plackereien seiner Güter wegen zu bestehen hatte, starb er - wie der Mönch von Pirna in seiner Chronik meldet - am Galgen, ohne daß uns das Todesjahr dieses merkwürdigen Mannes, der in der Geschichte der Stadt Aussig eine so wichtige Rolle spielte, genannt würde.

Schon lange vor dem Tode Jakaubek's, wahrscheinlich im Jahre 1453, war Aussig wieder unter die Botmäßigkeit der Könige von Böhmen zurückgekehrt. In diesem Jahre nämlich hatte König Ladislaus I. (Posthumus) eine allgemeine Revision des Güterbesitzes in Böhmen angeordnet und auch Herr Jakaubek mußte nun das Recht auf seine Besitzungen nachweisen. Daß er aber Aussig gegenüber keinen andern Besitztitel, als den des Eroberers nachweisen konnte, liegt auf der Hand.

*) Dr. Hallwich in den Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen II 41.

Brzy na to dokonce vidíme Jakoubka jako hejtmana litoměřického a žateckého okresu. Jakoubek zůstal po zbytek času svého života přeběhlíkem, který více dbá o svůj prospěch, než aby se zaobíral důsledky svého charakteru a politickými názory.

Ústí se rychle zotavilo. Hořký boj o město však probíhal ještě dlouhé roky. Samozřejmě ne ve formě velké války, kde proti sobě stojí vojska, nýbrž ve formě malých bitek vlastníků okolních panství mezi sebou. Stále více se v okolí rozšiřovalo loupežnictví. V důsledku nestabilních právních vztahů té doby se z rytířů a šlechticů zcela proti starým ustanovením a zásadám jejich stavu, z nich samotných stávali loupeživí rytíři. Jak nestabilní poměry tehdejších dnů byly, ukazuje nejlépe skutečnost, že dne 29. prosince 1439 uzavřeli Jakoubek a s ním pánové Hans von Kolditz na Bílině, dále Jan, syn Jakoubka z Chomutova, Mikuláš Lobkovic na Hassenštejně, Jindřich z Kladna na Střekově a města Litoměřice, Most, Kadaň a Ústí s panem Alešem ze Šternberka na Křivoklátě (německy Pürglitz) a jeho příbuzní mírovou smlouvu na dobu dvou týdnů. Museli tedy uzavírat formální smlouvu jen z důvodu, aby měli alespoň dva týdny klid!*)

Hlavní narušitelé klidu byli pánové z Vartenberka na Děčíně, jejichž zámek byl již dlouhou dobu plný loupežnického ksindlu (Gesindel, tj. chátra). Jakoubek na zámek v roce 1444 zaútočil a strašně tam řádil. Posádka byla částečně umlácena, částečně zatčena. Zatkuté nechal Jakoubek pověsit, zámek samotný zbořit. Také na hradě Blansko to nebylo o moc lepší. Odsud podnikla husitská strana ještě v roce 1453 dobrodružný pokus o obsazení hradu v Pirně, což se jim však nepodařilo. Poté co Jakoubek ještě v posledních letech svého života musel obstat v mnoha bitkách a dít se kvůli svým statkům, zemřel - jak nás informuje mnich z Pirny ve své kronice - na šibenici, aniž by nám byl znám rok smrti tohoto pozoruhodného muže, který hrál v dějinách města Ústí tak důležitou roli.

Ještě dlouho před smrtí Jakoubka se pravděpodobně v roce 1453 Ústí opět vrátilo do područí českých králů. V tomto roce totiž král Ladislav I. (Pohrobek) nařídil všeobecnou prověrku vlastnictví statků v Čechách a také Jakoubek nyní musel dokázat, že své statky vlastní právem. To, že nedokázal ukázat žádné jiné právo vlastnit Ústí než právo dobyvatele, je zcela zřejmé.

*) Dr. Hallwich v Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen II 41. (Sdělení spolku pro dějiny Němců v Čechách)

Am 12. November 1454 gab den auch Ladislaus I. der Stadt bereits ein königliches Privilegium, kraft dessen Güter, die an Aussig vorübergeführt wurden, keine Nebenstraße einschlagen durften, sondern auf der Hauptstraße durch die Stadt geführt werden mußten. Ferner verlieh der König in derselben Urkunde auch das Recht, einen Jahrmarkt zu St. Bartholomäus abzuhalten. Endlich schlug Ladislaus I. auch kurz vor seinem Tode (1457) den Aussigern für die erledigte Pfarre bei St. Adalbert den Georg Miharz als Pfarrer vor, alles Zeichen des abermaligen Charakters einer königlichen Stadt.*)

Leider mangeln uns die Urkunden, die uns einen tiefern Einblick auch in das soziale Leben der Stadt während dieser Zeit gestatten würden. Was aber der husitischen Partei wohl mit am meisten am Herzen gelegen war, die vollständige Vernichtung des deutschen Elementes und die durchgängige Tschechisirung der Gegend war ihnen offenbar nicht gelungen. Mochte das tschechische Element auch immerhin nach der Schlacht auf der Bihana einen größeren Einfluß, als je vorher, auch in Aussig erlangt haben, das deutsche Element wurde doch nicht ausgerottet, das bezeugen die deutschen Grabsteine in der Stadt- und Maternikirche, sowie jene an der alten Laurentiuskirche bei Prödlitz, die aus einer Zeit stammen, wo beispielsweise Leitmeritz, Lobositz, Bilin vollständig tschechisirt waren. Jedenfalls hat der nicht auszuhaltende Verkehr mit dem benachbarten Meißen seinen Einfluß auf Aussig nicht verleugnen können.

Die Zeit Georgs von Podiebrad (1457 - 1471), des tschechisch nationalen Königs, des Schutzes und Hortes des Husitismus, oder, wie er jetzt auch gern genannt wird, des Utraquismus, ging an Aussig stille vorüber. Hatte der neue König auch manchen Mißbrauch, der in der Zeit der Anarchie unter seinen Vorgängern eingerissen war, abgestellt, besonders das Marktrecht der Städte streng kontrollirt und selbst für die Verbesserung der Münze manches anerkennenswerthe gethan, so blieb doch Böhmen während seiner Regierung, hauptsächlich in Folge des päpstlichen Bannes, fast gänzlich von Deutschland abgeschlossen und Handel und Wandel stockte. Diese unerquicklichen Verhältnisse mochte wohl Aussig in erster Reihe mitfühlen. Sein Nachfolger Ladislaus II. aus dem polnischen Hause der Jagellonen war der Stadt jedenfalls sehr freundlich gesinnt, wenn auch das, was wir aus der Zeit seiner Regierung zu verzeichnen haben, immerhin nur die damaligen Bürger Aussig's in Athem erhalten haben mag. Die Zeit wird überhaupt immer nüchterner. Zwar fließen die königlichen Privilegien auch jetzt noch in großer Anzahl, aber was sie enthalten, sind selten wichtige Rechte, die zur weitem Entwicklung des Städtewesens hätten beitragen können. Dem Formen- und Formelwesen wird ein immer größerer Spielraum gewährt und über den Verlust so manches alten bedeutsamen Rechtes muß sich der Bürger zuletzt mit schön ausgestatteten Wappen, Siegeln und wohlklingenden Titeln trösten. Das deutsche Städtewesen in Böhmen hat den Höhepunkt seiner Blüthe überschritten, der Städte- und Ständestreit beginnt und die „königlichen Städte“ mit ihren alten Privilegien werden allmählich „landesfürstliche Städte“. Auch Aussig sollten diese mitunter trüben Erfahrungen nicht erspart werden.

*) Die Originalurkunden befinden sich im Aussiger Stadtarchive.

Dne 12. listopadu 1454 udělil Ladislav I. městu královské privilegium, podle kterého zboží, které se kolem Ústí převáží dále, nesmí projíždět žádnými vedlejšími ulicemi, nýbrž hlavní ulicí přes město. Dále propůjčil král ve stejné listině městu právo provádět roční trh (jarmark) na svatého Bartoloměje. Nakonec navrhl Ladislav I. také krátce před svou smrtí (1457) pro farnost u svatého Vojtěcha jako faráře Jiřího Miharze (Georg Miharz). To vše jsou znaky opětovného charakteru královského města.*)

Bohužel nám chybí listiny, které by nám umožnily hlubší pohled do sociálního života města během této doby. To, co husitské straně asi leželo nejvíce na srdci, tedy úplné zničení německého živilu a celkové počestění kraje, se jim zřejmě nepodařilo. I když český živel po bitvě Na Běhání získal také v Ústí větší vliv než kdykoliv předtím, německý živel přece jen nebyl zcela zahuben. To dokládají německé náhrobní kameny ve městě a v kostele svatého Materny, stejně jako u starého kostela svatého Vavřince u Předlic, které pocházejí z doby, kdy například Litoměřice, Lovosice, Bílina byly kompletně počestěné. V každém případě nemůžeme popřít vliv nepřestávajícího styku se sousední Míšní na Ústí.

Doba Jiřího z Poděbrad (1457-1471), českého národního krále, ochránce a patrona husitismu, nebo jak je teď s oblibou nazýván, utrakvismu, kolem Ústí jen tiše prošla. I když král zastavil mnohé zlořády, které vznikly v době anarchie za jeho předchůdců, obzvláště přísně kontroloval tržní právo měst a zasloužil se o zlepšení mincí, zůstávaly Čechy během jeho vlády především v důsledku papežské klatby téměř zcela odříznuty od Německa. Obchod a rozvoj váznul. Tyto neutěšené poměry pociťovalo v první řadě také Ústí. Jeho následník Vladislav II. z polského rodu Jagelonců byl také městu velmi přátelsky nakloněn, i když co jsme z doby jeho vlády zaznamenali, nechávalo tehdejší občany Ústí asi hodně napjaté. Doba se stávala stále rozvážnější. Sice připlouvají královská privilegia také nyní ve velkém množství, ale to, co obsahují, jsou jen zřídka důležitá práva, která by mohla přispět k dalšímu rozvoji měst. Stále větší prostor je věnován formě a formalitám a občané se musí při ztrátě mnohých starých důležitých práv utěšovat za to získanými hezkými znaky, pečetěmi a dobře znějícími tituly. Německá města (měšťanstvo) v Čechách již mají vrchol svého rozkvětu za sebou, začínají hádky měst se šlechtou (stavy) a „královská města“ se svými starými privilegii se stávají postupně „městy zemských knížat“. Těchto chmurných zkušeností nebylo ušetřeno ani Ústí.

*) Originální listiny se nacházejí v Ústeckém městském archívu.

Mittelst Privilegium vom 4. Jänner 1476 ertheilte Ladislaus II. der Stadt die Erlaubnis, in rothem Wachs zu siegeln und kurze Zeit darauf (12. Februar 1476) bestimmte er auch genau das Wappen, das die Stadt Aussig zu führen berechtigt sein sollte: ein rothes Schild, worinnen ein weißer, doppelgeschwänzter Löwe mit zwei goldenen Knoten im Schweife und goldenen Krallen, goldbehelmt, um die Brust einen Kettenpanzer mit goldenen Spitzen.*)

In diesen Zeitraum fällt auch der Bau der für Aussig so wichtigen Wasserleitung, eines Werkes, wie sich eines gleichen nur wenige Städte Böhmens erfreuen. Auf der Herrschaft Libuchze, die damals dem Herrn Sigismund von Wartenberg auf Tetschen gehörte, wurde nämlich ein in der Nähe von Königswalde entspringender wasserreicher Bach, Libuchze, in der Nähe von Aussig Kleischbach genannt, so getheilt, daß der eine Arm über Saara, Troschig, Postitz und Pockau nach Aussig geleitet wurde, wo derselbe wieder theils in die Bila fällt, theils mitten durch die Stadt geführt, unmittelbar in die Elbe sich ergießt. Für diese Wasserleitung mußten die Aussiger jährlich einen Wasserzins an Herrn Sigismund von Wartenberg zahlen; später verkaufte dieser den Zins an einen Leitmeritzer Bürger und endlich wurde derselbe von der Stadtgemeinde abgelöst. Diese Leitung versorgt die Stadt auf bequeme Weise mit einer sichern und ausgiebigen Wassermenge, da die in frühern Zeiten manchmal beliebten Abzapfungen des Wassers von Seite der angrenzenden Gemeinden jetzt strengstens untersagt sind.

Die Zeit Ladislaus II. (1471 - 1516), des schwachen Regenten, die der herrschsüchtige Adel, wo es nur immer möglich war, zum eigenen Vortheil auszunützen wußte, bewog die Städte, sich enger an einander zu schließen zum gegenseitigen Schutze und Trutze. So traten denn auch die Nachbarstädte Aussig und Leitmeritz, die zeitweilig einander sehr feindlich gesinnt waren, in freundschaftliche Beziehungen. Aussig übernahm die Controlle über die Ablieferung des Zolles bei Leitmeritz, indem es kein Schiff passiren ließ, das sich nicht mit der Bestätigung des in Leitmeritz bezahlten Zoles ausweisen konnte. Im Jahre 1516 vereinigten sich ferner die Aussiger mit den Raudnitzern und Leitmeritzern dahin, keine trockene Gerste an Meißner Händler zu verkaufen, oder überhaupt zu Wasser oder zu Lande unterhalb Aussig hinab zu lassen, damit nicht die Meißner selbst aus böhmischer Gerste ihr Malz bereiten, sondern dies wie vorher in den genannten Städten kaufen mußten. **)

*) Die Originalurkunden im Aussiger Stadtarchive. In jener vom 12. Februar 1476 erscheint das Wappen selbst in Farben, in einer blauen Rosette auf grünem Grunde gemalt.

**) J. Lippert, Geschichte der Stadt Leitmeritz, S. 333.